Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1996 йил, 25 июн

25 (54)- сон

ЎЗБЕКИСТОН ПРЕЗИДЕНТИ ТАШРИФИ ТЎҒРИСИДА ОҚ УЙ МАТБУОТ КОТИБИНИНГ БАЁНОТИ

Президент Билл Клинтон Президент Ислом Каримов унинг 25 июн куни Вашингтонда учрашишга таклифини қабул қилинганини мамнуният билан хабар қилади.

Мазкур учрашув икки мамлакат ўртасидаги муносабатлар ривожланиб бораётганининг белгисидир.

Президентлар сиёсий, иқтисодий соҳаларда ва хавфсизлик соҳасида ҳамкорликнинг ҳал қилувчи масалаларини, шунингдек Марказий Осиёдаги янгиланишлар масалаларини ва бошқа масалаларни муҳокама қиладилар.

ИСЛОМ КАРИМОВ ВАШИНГТОНГА КЕЛДИ

__ВАШИНГТОН.__ (24 июн. ЎзА махсус мухбири Амирқул КАРИМ хабар қилади). 23 июн куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов амалий ташриф билан Вашингтонга келди. Олий мартабали меҳмонларни кутиб олишга мўлжалланган Эндрус авиабазасида мамлакатимиз раҳбарини АҚШ давлат департаментининг МДҲ давлатларига нисбатан сиёсати бош мувофиқлаштирувчиси Жеймс Коллинз ва бошқа расмий кишилар кутиб олди. Бугун Ислом Каримов АҚШ расмий доиралари, хорижлаги хусусий сармояларни ҳимоя қилиш бўйича корпорация (ОПИК) раҳбарияти ҳамда Америка ишбилармон доиралари вакиллари билан учрашади.

(ЎзА)

ҚОРНИ ТЎҚНИНГ КЎНГЛИ ТЎҚ

Бир киши туя устида нон еб кетаётган экан. Бехосдан ноннинг ушоғи ерга тушиб кетибди. Ҳалиги киши туядан тушиб узоқ вақт ушоқни қидирибди. Лекин топа олмабди ва биров бу увоқни босиши мумкин деб ўша ерни панжара билан ўраб кетибди.

Бу ривоят албатта. Аммо ҳамма ривоятлар замирида маълум ҳақиқатлар ётади. Шарқда нонга, донга қадимдан шундай муносабатда бўлиб келинган. У ҳамиша энг азиз неъмат сифатида эъзозланган, кўзга суртилган. Чунки қорни тўқ халқнинг кўнгли тўқ бўлади, эртасига ишонч билан яшайди. Шунинг учун ҳам Республикамиз озод бўлгач, ғалла мустақиллигига эришиш биринчи галдаги вазифалар қаторига киритилди. Пахта майдонлари камайтирилиб, минглаб гектар суғориладиган ва лалми ерларга ғалла экилди.

Режа бўйича бу йил республикамиз ғаллакорлари жумҳурият эҳтиёжларини қоплайдиган миқдорда дон етиштириши керак. Шу йўлда барча вилоят ва туманларда қизғин иш олиб борилмоқда. Мамлакатимизнинг жанубий қисмида ғалланинг ярмидан кўпи ўриб бўлинди. Шимолий туманларда ҳам ўрим қизғин тусга кирди.

Бу йил мамлакатимиз ғаллазорларида Россияда чиқарилган комбайнлар билан бирга биринчи марта АҚШнинг Кейс комбайнлари ҳам синаб кўрилмоқда. Мутахассисларнинг фикрича Кейс комбайнлари иш унуми ва қулайликлари жиҳатидан бошқа комбайнларга қараганда анча устунликка эга.

Ёзнинг ғанимат кунлари ўтиб бормоқда. Деҳқоннинг эса ҳали мингта юмуши бор. Ғалла ўрими тугаб бўлмасдан пахта иши бошланади, дондан бўшаган ерларга тезпишар экинлар экиш керак... Хуллас, ҳар бир ишни ўз вақтида қилган яхши. Ғаллакорларимиз буни яхши тушунишади. Шунинг учун ҳам кунни тунга улаб ишлашмоқда. Уларнинг ягона мақсади мўлжалланган ҳосилни тезроқ йиғиб олиб халқимиз дастурхонини тўкин-сочин қилишдир. Мустақиллик дони етилди. Хирмонга барака!

Б. УММАТОВ

ХАВФСИЗЛИГИМИЗ КАФОЛАТЛАРИ

Мамлакатнинг хавфсизлиги жуда кўп тушунчалардан, жуда кўп нарсаларнинг бирлигидан ҳосил бўлади. Мамлакатнинг ички ва ташқи хавфсизлигини таъминлайдиган ва кафолатлайдиган ҳодисалар мавжуд. Мамлакат хавфсизлигининг кафолати аввало — давлат. Унинг турли бошқарув институтлари. Давлат ва унинг институтлари бошқаришга қанчалар омил, оқил ва иродали бўлса, мамлакатнинг хавфсизлиги доимо барқарор ҳамда мустаҳкамдир. Бунда юз бериши мумкин бўлган барча тасодифлар ҳам ҳисобга олинади.

Мамлакат хавфсизлигининг иккинчи кафолати — унинг халқи. Шу халқ ичидан етишиб чиқаётган шахслар, сиймолар.

Мамлакат хавфсизлиги шу шахслар, сиймоларнинг қанчалар даражада ватанпарварлигига боғлиқ.

Ватанпарварлик мамлакат хавфсизлигида ва умуман унинг ўсиб борувчи фаровонлигида ҳал қилувчи рол ўйнайди.

Давлат мамлакатнинг бутун халқида — каттаю кичик бунда ҳеч қандай истисно йўқ — баробар кучли ватанпарварликни тарбиялай олса, бунга ўзининг бутун қудратли кучларини ташласа, ёшу қари — ҳамма-ҳаммаси — шу Ўзбекистон, шу кўҳна Турон менинг ягона ватаним, унинг бахти менинг бахтим, унинг камоли менинг камолим, унинг равнақи менинг равнақим, унинг кучи менинг кучим, унинг енгилмаслиги менинг енгилмаслигим, унинг озодлиги ва эрки, ҳуқуқлари менинг озодлигим, эрким, ҳуқуқларим деб ишонса ва шу ишонч ҳар қандай шароитда ҳам айнимайдиган, ўзгармайдиган, бузилмайдиган эътиқодга айланса, мамлакат хавфсизлигининг энг буюк кафолати худди мана шунинг ўзидир.

Агар бир жумла билан ифода қиладиган бўлсак, ватанпарвар киши бу — ўз бахтини албатта Ўзбекистон бахти билан зам қилиб қарайди.

Ўзи бахт-иқболга эришаётган чоғда шу бахтим-иқболимнинг шуълалари жонажон юртим, диёрим, ватанимга ҳам тушаётганмикин, унинг бирон бир ерини ёритаётганмикин, бирон бир дардига малҳам бўлаётганмикин, бирон бир муаммосини ечишга мадор бўлаётганмикин, деб ўйлайди. Ўйлайдигина эмас, доим шу хаёлда бўлади. Яъни бу хаёл доим кўнглининг бир чеккасида туради.

Ўзбекистон қуролли кучлари ватанпарварликнинг сўнмас ўчоғи.

Ўзбекистоннинг барча ўрта ва олий мактаблари — ватанпарварликнинг ўчоғи.

Ўзбекистоннинг барча хонадонлари, кутлуғ оилалари — ватанпарварликнинг ўчоғи.

Мамлакат хавфсизлигининг асоси бўлган ватанпарварлик мана шу ерларда қайнайди. Шу ерларда мангу ўзгармас кучга айланади.

Ватанпарварлик энг аввало — ақлнинг иши. Ватанпарварлик энг аввало ақл билан бўлади, ақл билан юзага чиқади, барқарор куч тусини олади.

Ақлли одам ҳамиша ватанпарвардир.

Унинг қадамлари ватан қадамлари билан ўлчангандир.

Унинг нафаси ватан нафасига уйғундир.

Унинг ҳар бир иши ватан ишининг айни ўзидир.

Ватанпарварликнинг ривожи бу — ақлнинг ривожидир.

Ҳиссиёт-чи? Ҳиссиётларнинг бу ерда ҳеч қандай аҳамияти ва ўрни йўқми, дерсиз.

Бор, нега бўлмасин. Лекин ҳиссиётлар ватанпарварликнинг машъаласи. Унинг ёлқинлари.

Ақл эса ватанпарваликнинг мангу энергия чиқариб турадиган туганмас плазмасидир.

Куни кеча Европа биринчилиги учун тўп ўйинларини томоша қилгандирсиз? Англия билан Испания ўйинида бир нарсага эътибор бердингизми?

Испания ўйинчиларининг техникаси жуда юксак экан. Уларнинг ҳар бирини етук маҳорат эгаси деса бўлади. Уларнинг маҳоратлари ҳар бир ўйин дамида ёрқин кўзга ташланиб турди. Бу тўп уларнинг тўпи, бу ўйин — уларнинг ўйини эди. Шунга қарамай улар қўшимча вақтда ўн бир метрдан тўп уришда ютуқни бой бериб қўйдилар. Шунчалар маҳорат эгаси бўла туриб ўн бир метрдан ҳайҳотдай дарвозага тўп уролмасликни тушунтириб бериш ва изоҳлаш қийин.

Сиз омадлари чопмади-да, дейсиз.

Омад ҳам бор нарса, тўғри у ҳам чопавермаслиги мумкин.

Лекин бу ерда омаддан кўра ҳам нозикроқ бир нима бор.

Менимча, бу ҳиссиёт. Испания ўйинчиларида ҳиссиёт жуда кучли эди. Улар зўр ҳиссиёт билан ўйнадилар. Лекин худди шу юксак даражали ҳиссиёт ўн бир метрли тўпни тепаётганда панд берди.

Англия ўйинчиларининг ақл билан аниқ ҳамда вазмин тўп уришлари уларга ғалаба келтирди.

Испаниянинг ҳиссиёти ютқизди.

Англиянинг ақли ютди.

Бу соф психологик ҳолатнинг ватанпарварлик ҳамда мамлакат хавфсизлигига даҳлдор жойи шундаки, ташқи ва ички сиёсат ақл билан — яъни оқилона, омилона, одилона олиб борилганда, мамлакат ҳам бир маррадан иккинчи маррага йўқотишлар ва талафотлар бермай ўтиб боради. Бир ютуқ кетидан иккинчи ютуқни қўлга киритади. Президент Каримов Ўзбекистон тақдирини дунё тақдири билан чамбарчас боғламоқда. Бу тўла маънода мамлакат хавфсизлигига хизмат қилади. Дунё билан яқин ва узлуксиз алоқаларимиз миллий хавфсизлигимизни кафолатлайди. Мамлакат мустақиллиги ва унинг хавсизлигини кафолатлайдиган бундай ҳар бир иш ватанпарварликнинг энг юксак намунасидир. Ҳар Ўзбекистон кишисига шундай Ватанпарварлик насиб этсин.

МУҲАРРИР

27 июн — матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари куни

МАТБУОТ ВА ЁШЛАР

Ҳурлик шамоли Ўзбекистон узра эса бошлаган кундан янги ўзига хос нашрлар пайдо бўлди. Демократик жамият қуриш, унда ўз ҳиссасини қўшиш учун турли партиялар, ўз-ўзидан уларнинг нашрлари ҳам вужудга келди. Уларнинг ҳар бири воқеликка ўзига хос ёндашишга, уни ўзига хос тасвирлашга интила бошлади. Ҳозир уларнинг аксарияти ўз қиёфасига эга. Бу эса матбуот майдонидаги рақобатнинг куртакчалари ҳисобланади.

Мустақил давлатда иқтисодий тизим ҳам ўзгариб, бозор иқтисодиёти номини олди. Иқтисодий тизимнинг ўзгариши сотсиалистик тизимда ўсиб-улғайган журналистларнинг кўпчилигини маълум маънода шошириб қўйди. Улар бозор иқтисодиётининг айрим жиҳатларини қабул қила олмаяптилар. Чунки бу тизим тинимсиз меҳнат, ҳаракат билан тирик. Ҳаракатсиз, ғоясиз, меҳнатсиз қолдими хоҳ шахс бўлсин, хоҳ хўжалик бўлсин инқирозга учрайди. Бу дунёда аллақачон исботланган ҳақиқат.

Худди шундай шароитда журналистикага ёшларнинг кириб келиши, фаолият кўрсатиши қай даражада? Ёш журналистлар нимани хоҳлашади? Улар қандай мавзуда қалам тебратмоқдалар?

Ҳозир зиёлиларнинг маълум қисми ўз ишини тижорат билан алмаштириб кўрди. Бу нуқсон ёш журналистларни ҳам четлаб ўтгани йўқ. Уларнинг қанчаси яна журналистикага қайтишга улгурди. Лекин, икки-уч йиллик ҳаёт уларга ўз таъсирини ўтказиб улгурибди. «Бизнес», аникроғи чайқов жараёнидаги воқеа-ҳодисалар журналист учун доим зарур бўладиган ҳалоллик, самимийлик узра қора булутларни тўплагани майлику-я, бунда биринчидан атрофда бўлаётган янгиликларни таҳлил этиш унутилаётган бўлсалар, иккинчидан, журналистикадаги ўзгаришлардан ҳам бехабар қолганлар.

Дунё фақат тижорату олди-сотдидан иборат эмас-ку! Ҳаёт давом этади. Унда журналистикага эҳтиёж сусаймади, билъакс талаб ошди.

Ёш журналистларнинг матбуотда чиқишлари сезилмаяпти, десак хато бўлар. Лекин, афсуски, улар ёзган мақолаларда долзарблик йўқ, таҳлил эса чуқур эмас. Яхшилари оз.

Ҳозирги кунда ёш журналистларга етакчилик қилаётган Карим Баҳриевнинг мақолаларини алоҳида таъкидлагим келади. Эски тузумнинг барча кирдикорларини, унинг қора ниятларини очиб бериб, бозор иқтисодиётининг, жамиятни демократиялаштиришнинг афзалликларини, рақобатнинг моҳиятини халққа тушунтиришда у ёш журналистларга ўрнак бўляпти. Ботир Омоннинг («Ватан» газетаси) иқтисодга, Икром Искандарнинг («Маърифат») маорифга оид, Фарҳод Арзиевнинг (ЎзА) ижтимоий-сиёсий, Расул Жумаевнинг («Халқ сўзи») Ўзбекистон спорти равнақига оид ёзаётган мақолаларини ҳам ибрат тариқасида кўрсатиш мумкин.

Журналистикага қалбида фидойилик бор инсон интилади. Ишончимиз комилки, бу даргоҳга кириб келаётган ёшларда ҳам ана шундай туйғу бор. Фақат бу туйғуни амалда қўллаш учун у бу касбнинг сир-синоатларини эгаллаши, талабалик чоғиданоқ матбуотда қатнашиши, сочи оқариб бораётган катта авлоднинг етук журналистларидан тарбия олиб, уларнинг ўрнига янги куч бўлиб келишини истардик.

Журналистнинг иқтисодий жиҳатдан бойиш замонлари ҳам келар. Лекин у кунни журналистикадан четда юриб кутиш фидойи инсонларга хос эмас. Бугун биз — ёш журналистлар ислоҳотларнинг боришига тўсиқ бўлаётган иллатларни очиб ташлашимиз, дунёнинг илғор тажрибаларини ўзимизга мослаб олиб киришимиз ва уни кенг ёйишимиз лозим бўлган даврдир. Кўнгилда умид ҳеч қачон ўлмайди. Умид қиламанки, биз — ёш журналистлар Ўзбекистоннинг — Ватанимизнинг айни шу юксалиш даврида имконимиз даражасида унга кўмак берамиз.

Ҳалим САЙИД

КУТУБХОНАЧИЛАР БЕЛЛАШУВИ

Китоб туман Маданият уйи клубида, Шаҳрисабз ҳамда Китоб туманлари кутубхоначилари ўртасида Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишлаб савол-жавоб кечаси бўлиб ўтди.

Шаҳрисабз туманидаги Қуддус Муҳаммадий номидаги Марказий болалар кутубхонасининг «Соҳибқирон» ва Китоб туман марказий кутубхонасининг «Амир Темур» гуруҳлари ўзаро куч синашдилар. Шўх мусиқа садолари остида бадиий чиқишлар, савол-жавоблар бўлди.

Мусобақада муваффақият билан қатнашган ҳар икки гуруҳ аъзоларига эсдалик совғалари топширилди.

Шу куни буюк Соҳибқирон Амир Темурнинг таржимаи ҳоли, асарлари, турли адабиётлардан иборат китоб кўргазмаси намойиш этилди.

Ҳикоят БОБОЕВА,
Шаҳрисабздаги Қуддус Муҳаммадий номидаги марказий болалар кутубхонаси ходими

«Шарқ» нашриёт-матбаа консерни 75 ёшда

ЎЗ ИШИДА МЎЪТАБАР

Суратда: консерн бош директори И.Шоғуломов илғорларни тақдирламоқда

Ёнингда норинг бўлса, юкинг ерда қолмайди. Матбуотимиз, нашр ва матбаачилигимизнинг шундай азамат нори бу — «Шарқ» консерни, унинг серғайрат, омилкор жамоаси, тажрибали, ўз ишига моҳир раҳбарлари.

«Шарқ» Ўзбекистондаги энг йирик, ўзига мустаҳкам, ишга ҳамиша уддабурронлик билан муносабатда бўладиган, ишлаб чиқаришда ижодий руҳ доим сезилиб турадиган корхоналардан бири. У юксак унумдорлик билан ишлашга одатланган. Шунинг учун ҳам республикада ҳурмати, обрў-эътибори баланд.

«Шарқ» тикланишнинг узоқ тарихий йўлини босиб ўтди. Бугун у ўзини мустақиллик ва миллий тикланишнинг муқаддас ишига бағишлаган.

Ўзбекистон матбаасининг шонли йўлини ўз ёрқин тақдирида акс эттирган бу ажойиб корхона ва унинг талантли жамоасини 75 йиллик тўйи билан самимий қутлаймиз.

Матбаачилик ва нашр соҳасида улкан имкониятларга эга бўлган «Шарқ»имизга ўз олдида турган шарафли вазифаларни адо этишда куч-қувват, илҳом, муваффақиятлар тилаймиз.

«МТ»

ҚУТЛОВ

Минглаб, миллионлаб газета ва журналларни ўқиб, кўнглига нур, фикрига қувват олган мухлислар бу нашрларнинг дунё юзини кўриши учун минглаб заҳматкашларнинг меҳнати, ақли, шижоати кераклигини хаёлига ҳам келтирмайди. Таҳририят ходимлари мазмуни ва тарҳини тайёрлаб берган рўзнома ёки ойномага шаклу шамойил бериб, яхлит бир «асар» ҳолига келтириш улкан меҳнатни, заргарлик тоқатини талаб этади. Бугун 75 йиллик байрамини камтарона нишонлаётган «Шарқ» нашриёт-матбаа консернида хизмат қилаётган матбаачилар, муҳандислар, форма қуювчилар, монтаж қилувчилар, чинакам заргарлар — ҳар бири бугунги матбуотимизнинг «парда ортидаги» меҳнаткашларидир.

Тунлари билан гувиллаб, миллионлаб нусхада газеталарни босиб чиқарган линотип ускуналар, ротатсия дастгоҳлари шовқинига кўмилиб, қўрғошин ва бўёқ чангини «ютиб» тонггача навбатчилик қилаётган матбаачиларнинг қўллари тафти саҳар мардонлаб қанча хонадонларга кириб боради. Авваллари техник муҳаррирлар авайлаб сақлайдиган қўрғошиндан қуюлган яхлит саҳифалар офсет босма усулига ўтди. Сўнг фототериш усули, энди эса билимдон ва тезкор компютерлар майдонга чиқди. Босиш усуллари, тарқатиш йўллари неча бор ўзгарди. Лекин бир нарса ўзгармади: «Шарқ» ҳақиқий фидоий матбаачилар, ноширлар, журналистларнинг бекиёс тажриба ва маҳорат дарсхонаси, элу юртга маърифат таратувчи матбаа даргоҳи бўлиб қолаверди.

Яқин беш-ўн йиллар аввал бир миллион нусхадан зиёд чоп этилган «Саодат» ҳам, «Ғунча» ва «Гулхан» ҳам ўзининг юксак матбаа ижроси, нафис безаклари, сифатли қоғози билан Марказий Осиё республикалари нашрлари ичида ҳамиша олий даражали диплом билан тақдирланарди.

Бугунги қоғоз тақчил кезларда ҳам «Саодат» доимо консерн эътиборида, ўз вақтида чоп этилмоқда. Бундай муносабат консернда чинакам матбуот жонкуярлари, маърифатимиз, маданиятимизни ҳалол ва ишбилармон вакиллари хизмат қилаётганидандир, деб биламан.

Марказий Осиё минтақасидаги йирик матбаа корхонаси «Шарқ» консерни ишчи ва хизматчиларини, фидойи ҳамкасбларимизни босиб ўтилган ёруғ йўллар қувончи билан қутлаймиз.

Ойдин ҲОЖИЕВА,
«Саодат» журналининг бош муҳаррири

«МТ»: Воқеалар, хабарлар

ОЗОДЛИКНИНГ ҚАЛДИРҒОЧЛАРИ

Кундалик ҳаётимизга кириб келаётган саналарнинг ҳеч бири эътибордан четда қолмайди. Бу йил мустақиллигимизнинг беш йиллик тўйини ўтказиш учун бўлаётган ҳаракатларимиз ҳам ҳар доимгидек умидли мақсадларга қаратилган. Биз эса яна бир эътиборли нарсани ёдингизга солмоқчимиз. Бу йил мустақилликнинг биринчи кунидан юртимизнинг турли воҳаларида олийгоҳ ва дорилфунунларда ўқиш бошлаган толиблар ўз мутахассисликлари бўйича ўқишларини тугатмоқдалар. Айни шу кунларда республикамизнинг турли институт ва университетларида якунловчи босқичдаги илм толибларининг диплом ҳимоя қилиш ишлари бўлиб ўтмоқда.

Худди ана шу муносабат билан мустақилликнинг илк қалдирғочлари шарафига яқинда ТошДУ маданият саройида хайрлашув кечаси бўлиб ўтди. Кечада факултет деканлари, устоз домлалар ўз шогирдларини юрт хизматига кузатиб, келажакнинг турли синовли йўлларига ёруғлик тилаб қолдилар.

Кеча сўнггида битирувчилар устозларига миннатдорчилик билдириб, издошларига ўзларининг олтин даврлари куйланган қўшиқлардан тузилган дастурларини намойиш этдилар.

ПОКИСТОНЛИК АДИБЛАР «МУШТУМ» МЕҲМОНИ

Ўтган ҳафта бошида бир гуруҳ покистонлик ҳажвчи шоир ва ёзувчилар юртимизда меҳмон бўлишди. Улар орасида таниқли ҳажвчи адиб Атаул Ҳақ Қосимий домла, унинг шогирди машҳур ҳажвчи шоир, публисист Муҳаммад Юнус Бат, «Жанг» газетаси публисистларидан Аҳмад Ислом ҳамда таниқли ношир Тоҳир Аслам Гўра бор эди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида бўлиб ўтган ижодий мулоқотлардан сўнг меҳмонлар «Муштум» журналига ташриф буюришди.

Танишув маросимида меҳмонлар журнал муҳаррири Неъмат Аминовга Покистонда «Муштум» учун чиқарилган «Сафарнома — ханда» мажмуасини тақдим этишди. Қизиғи шундаки, мажмуада бир қанча ўзбекистонлик ҳажвчиларнинг асарлари, мусаввирларнинг ҳажвий суратлари кўчириб босилган. Ўз навбатида «Муштум»чилар ҳам меҳмонларга «Эътироф» китоби ва журналининг янги сонларини улашдилар.

Шундан сўнг меҳмонлар журнал ходимлари ва ёзувчилар Саид Аҳмад, Неъмат Аминов, шоир Анвар Обиджонлар ҳамроҳлигида пойтахтимизнинг диққатга сазовор жойларида бўлдилар.

Жаноб Атаул Ҳақ Қосимий домла ўзбек адиблари билан бир пиёла чой устида бўлиб ўтган дўстона суҳбат чоғида юртимизда узоқ йиллардан буён нашр этилиб келаётган «Муштум» ҳақида жумладан шундай деди:

— Ўзбекистон нафақат ғалласи, олтини, пахтаси билан, балки кулгуси билан ҳам дунёга чиқмоқда. Дунёда бу ёшга кирган бирор ҳажв журнали мавжуд эмас. Буни мен ўзим гувоҳ бўлганим учун айтаяпман. Бугунги кунда Америкада, Эронда ўзбек хандасига бўлган эътибор анча кучайиб бормоқда. Бунга биз ҳам қўшилдик. Мен бугунги каби дўстона учрашувлар Покистонда ҳам бўлиб ўтишини жуда истардим.

Бундан ташқари меҳмонлар билан ижодий алоқани мустаҳкамлаш борасида, ҳар бир мамлакатнинг таниқли ҳажвчилари асарларини танлаб, китоблар чиқариш ҳақида келишиб олинди.

Б. САИДОВ

САЛТАНАТ КЎРГАН ХАЛҚ

(Бир сафар таассуроти ва мулоҳазалари)

1. Французлар ва дунё

Европани Франсия, хусусан, унинг пойтахти Парижни кўрмай туриб тасаввур қилиш қийин экан. Борингки, тасаввур қилиш ҳам мумкиндир, аммо тарих ҳам парижликлар билан бирга яшаётган, нафас олаётган шаҳар ҳақидаги таассуротингиз тўлиқ бўлмайди.

Сиёсат ёки иқтисодиёт нуқтаи назаридан гапирганда ҳам, Франсиясиз Европа тўлиқ бўлмайди. Негаки, бу мамлакат Европа Иттифоқи ташкилотчиларидан бири ҳамдир. Бешинчи Республика билан Германия ўртасидаги ҳамкорлик шартномалари Иттифоқнинг тамал тошини қўйган эди.

Конфутсий одамларни табиат яқинлаштиради деб ҳисоблаган бўлса, ҳар нарсага манфаат нуқтаи назаридан ёндошадиган амалиётчилар энди унинг вазифасини иқтисодиёт зиммасига юклашмоқда.

Иккинчи жаҳон урушидан кейин қитъада барқарорликни сақлаш, янги уруш ўчоғи пайдо бўлиши олдини олишнинг энг мақбул йўли сифатида иқтисодий ҳамкорлик, янаям тўғрироғи, давлатларнинг бир-бирига иқтисодий боғлиқлиги танланди. Бу қитъада ўзаро муносабатларнинг янги сиёсий маданияти — байналмилаллашув шаклланишига олиб келади.

Иқтисодий манфаатлар муштараклигини Европа давлатлари бирлашишининг бирдан-бир сабаби дейиш қийин. Курраи заминнинг бошқа нуқталарида вужудга келаётган янги иқтисодий марказлар, қолаверса, янги саноатлашган мамлакатлар билан рақобатга бардош бериш учун ҳам кучларни ва имкониятларни бирлаштириш лозим эди.

Европа Иттифоқи доирасида ишлаб чиқаришни такрорламаслик, яъни оқилона меҳнат тақсимоти, умумий мудофаа, ишлаб чиқаришнинг илмталаб соҳаларни кенгайтириш борасида ҳамкорлик натижасида харажатлар кескин камаяди. Масалан, Ғарбий Европа мамлакатлари ҳукуматлари ўртасида қурол-яроғ сотиб олиш борасида ҳамкорлик яхши йўлга қўйилмагани сабабли 35 млрд. АҚШ доллари беҳуда сарфланади, бошқача айтганда, мамлакатлар айни бир мақсад йўлида бир хил қурол-яроғ сотиб олади. Ҳисоб-китобларга қараганда, харажатлар электроникада 30%, саноат пластмассалари ишлаб чиқаришида 25%, аэрокосмик саноатда 30% камайиши, ялпи миллий маҳсулот эса 5% кўпайиши мумкин экан. Бу кўрсаткич, оз эмас, кўп эмас, 170-250 млрд ЭКЮни ташкил этади.

Америкада чиқадиган «Форчун» журнали келгусида дунёнинг бошқа минтақаларида ҳам Европа Иттифоқига ўхшаш ягона иқтисодиётга асосланган давлатларнинг конфедератсияга бирлашган қурилмаси — мегантсиялар вужудга келади, деган тахминни илгари суради.

Иқтисодий интегратсия натижасида янги сиёсий маданият — эркин байналмилаллашув қарор топиши миллатларнинг ўзига хос турмуш тарзи ўзгаришига сабаб бўлиши мумкин. Лекин бу хавфнинг Франсияга дахли йўқ.

Франсия, гарчи иқтисодиёт бобида «буюкларнинг кичиги, кичикларнинг буюги» бўлса ҳам, маданият бобида у билан бўйлаша оладиган мамлакатларни буюк давлатлар орасидан ҳам топиш қийин.

Асрлар мобайнида турли ижтимоий, сиёсий ғояларнинг синов майдони бўлиб келган мамлакат пойтахтидаги ҳаётнинг маромини Зафар арки ёнидан ўтаётган машиналар оқимидан ҳам билиб олса бўлади. Рамз ҳам — шу оқимнинг ўзи. Келажакка элтадиган ҳар бир йўл тарих орқали ўтади, маданият орқали ўтади, миллатнинг турмуш тарзи орқали ўтади. Оқим эса уларни мамлакат ҳудудларидан узоқ-узоқларга олиб кетади. Бошқа халқлар уларни гоҳ Монтен фалсафаси, гоҳ Нострадамус башоратлари, гоҳ кутерье Пиер Кардин бичган пўрим либослар, гоҳ Балзак ёки Пруст романлари, гоҳида эса Бордо винолари орқали қабул қилади. Бу — маданият, турмуш тарзи экспансияси, уларнинг дунё бўйлаб тарқалиши.

Мамлакат сивилизатсиясининг дунёга тарқалишида француз тили ҳам етакчи рол ўйнади. У ҳам — инглиз тили каби энг кўп тарқалган тиллардан бири. Бунга ўтмишдаги мустамлакачилик сиёсати ҳам ўз таъсирини ўтказган, албатта.

Шуниси аҳамиятлики, бу тил собиқ мустамлака халқлар ҳаёт тарзига сингиб кетган, ҳатто, унинг шевалари ҳам пайдо бўлган. Масалан, Африканинг жанубида, хусусан, унга ёндош Маврикий оролларида истиқомат қиладиган аҳоли креол тилида сўзлашади. У француз ва африканс тилларининг аралашмасидир.

2. БАРҚАРОРЛИК — ЭРКИНЛИК КАФОЛАТИ

Французлар, табиатан, исёнкор халқ. Бу исёнкорликнинг ҳаракатлантируви кучи нимада, деган савол туғилади. Бу А. Камю романларида яхши очиб берилган. Унинг қаҳрамонлари мавжуд ҳиссиз, одатларга бўйсундирилган яшаш тарзига кўниколмайди, ҳис этилмаган нарсаларни, гарчи улар муқаддас деб уқтирилса-да, қабул қила олмайди. Улар одатларга кўр-кўрона риоя этишни ўзларига эп кўрмайди.

Камю қаҳрамони онасининг азасида одат бўйича йиғлаш кераклиги учун ҳам йиғламайди, бир жомадон пул билан ҳам фаровон кун кечиролмайди. Чунки бу пуллар ўзи пешонасидан отиб ташлаган мажруҳ одамга тегишли. Ҳаёти ўзисиз яшалган одамнинг сарфланмай қолган эрки. Беҳуда эрк кишини ўз-ўзига қарши исён қилишга мажбур этади, пировардида ўлимга сабаб бўлади.

Бу халққа ҳиссиз, қуруқ ақл билан, аниқ ҳисоб-китоб билан яшаш, эҳтиёжсиз, ҳамма черковга боргани учунгина худога сиғиниш ёт. Бирор нарсага ишониш, сиғиниш ҳар кимнинг ихтиёри.

Шу билан биргаликда, французлар анъаналарни ҳам эсларидан чиқармайдилар. Агар Америкада индивидуализмни, шахснинг, мулкнинг даҳлсизлигини ҳимоя қиладиган юристлар, адвокатлар сони кўп бўлса, Франсияда сал бошқачароқ манзарани кўрамиз. У ерда юристлардан кўра, амалдорлар кўпроқ рол ўйнайди. Сабаби, монархияга икки аср олдин барҳам берилган бўлса-да, ҳокимиятнинг эътибори баландроқ.

Бешинчи Республика асосчиси, генерал Ш. де Голл французларнинг нормал яшашига аждодлари — галларга хос урушқоқлик халал беради, деб ҳисоблар эди. Французлар мазкур аждодларидан бошқа ҳислатлар, жумладан, «галлар руҳи» (хушчақчақлик, ишратпарастлик), «галлча ҳазил-ҳузул» ҳамда яхши овқатланишга иштиёқмандликни ҳам мерос қилиб олган. Улар табиатининг генарални ташвишга солган жиҳати, асосан, ана шу яхши яшашга иштиёқмандликни, бошқача айтганда, шахс эркинлигини ташқи тазйиқлардан ҳимоя қилиш эҳтиёжи билан боғлиқ.

Шахс эркинлиги даҳлсизлигини инқилоблар билан кафолатлаб бўлмайди. Чунончи, ҳар қандай инқилоб аксарият халқнинг эмас, ҳокимият тепасига келган гуруҳнинг манфаатларинигина ифодалайди, уларгагина хизмат қилади. Барча фуқароларнинг, тўғрироғи, ҳар бир шахснинг эркинлигини кафолатлаш учун барқарорлик, адолат устуворлиги, фуқаролик жамияти зарур.

Француз жамиятида қонунлар билан биргаликда жамоатчилик фикри ҳукмронлик қилади. Тўғриси, жамоатчилик фикри ҳокимиятларнинг қонунчиликка нечоғли риоя қилаётганини кўрсатувчи барометрдир.

Жамоатчилик фикри одамларнинг маълум бир масала юзасидан коллектив фикри эмас, аксинча, эркин шахсларнинг алоҳида фикрлари йиғиндисидир.

3.СЕН БИЛАН БИРГА БАЙРАМ

Бир қарашда Париждаги ҳаёт кўчада кетаётганга ўхшайди. Автоларнинг кўҳна шаҳар бўйлаб бир маромдаги ҳаракатига одамлар кўникиб кетишган, парво ҳам қилишмайди. Йўлнинг шундоқ бўйида жойлашган қаҳвахоналарда бир финжон қаҳва ёки бир бордоқ пиво устида шериклари билан гурунг қилиб ёки якка ўзи хаёл суриб ўтирган кишиларнинг оромини фақат «Кавасаки» русумидаги мотоциклларнинг ақл бовар қилмас тезлик ва шовқинигина бузиши, чалғитиши мумкин. Айтишларича, энг кўп йўл-транспорт ҳодисаларига ҳам ана шу мотоцикллар сабаб бўлар экан. Қаҳвахонада ўтирган кишилар қанчалик хотиржам кўринса, отлиқ ёки пиёда йўловчилар шунчалик шошилишади. Негаки, улар ҳам мўлжалдаги ишларини тезроқ битириши ҳамда кейинчалик қаҳвахонадагилар сингари хотиржам дам олиши учун вақт қолиши керак.

Парижликлар билан суҳбатлашиб қолсангиз бўлди, шаҳримиз сизга ёқдими, деб сўрашади. Шаҳар кўчаларида адашиб қолиб, йўл сўрасангиз, сизни сўраган манзилингизга қадар кузатиб қўйишдан ҳам эринмайди.

Меҳмонхоналарга кирсангиз, бу ерда фалон машҳур киши турган, деган гапларни эшитасиз. Бу ҳам ўзига хос реклама. Меҳмонхоналарнинг ўша фалон машҳур киши турган хонаси нархи ҳам ўзига яраша.

Инсоният ақл-заковати, маданияти ва маърифатининг бетакрор мўъжизаси бўлмиш бу шаҳарга ҳар йили дунёнинг турли чеккасидан миллионлаб сайёҳлар келиб кетади.

Дарвоқе, Франсия дунёдаги сайёҳлар энг кўп ташриф буюрадиган мамлакатдир. Бир йилда келиб-кетувчилар миқдори мамлакат аҳолиси сонидан ҳам кўпроқ, яъни 60 миллион кишидан ошади. Сайёҳликдан тушадиган даромад ҳам шунга яраша. Туризм саноати, унинг инфраструктураси ниҳоятда тараққий этган.

Французларнинг тарихга, маданиятга, маърифатга бўлган муносабати уларнинг миллий ғурури, қолаверса, ўзига хос турмуш тарзини белгилайдиган кўрсаткичлардан биридир. Бой кишилар ўртасида тарихий аҳамиятга эга бўлган қалъаларни сотиб олиш энг обрўли ишдир. Лувр музейи, Эйфел минораси, Зафар арки каби сайёҳларнинг доимий қадамжоларини қўйиб турайлик-да, Жакэмар Андре қалъа-музейини олиб қарайлик. У Франсия Миллий музейи ҳисобланади. Бу музейни 1876 йили санъат ҳомийларидан Эдуард Андре ва унинг умр йўлдоши Нелли Жакэмар қуришган. Эр-хотин Европа ва Осиё мамлакатларини, жумладан, Италия, Туркия, Ҳиндистонни кезиб, таникли рассомлар ва ҳайкалтарошларнинг асарларини коллексия қилишган. У ердан Европа Уйғониш даврининг буюк намояндалари Боттичелли, Рембрандт, Корпаччо чизган суратлар, жумладан, Рембрандтнинг «[illegible]ри» картинаси, «Толинкс» ва «Ван Дейк» портретлари ўрин олган.

Фарзанд кўриш армонида дунёдан кўз юмган эр-хотин ўз мамлакатига мазкур қалъа-музейни васият қилиб қолдирди. Бундай хусусий мулк эгаларининг санъатга ҳомийлиги билан боғлиқ мисолларни юзлаб келтириш мумкин.

4. ФОРИШДАН ПАРИЖГАЧА

Парижда Европа маданияти бешиги ва қалби бўлмиш шаҳарга Бирлашган Миллатларнинг фан, маданият ва маориф бўйича ташкилоти ЮНЕСКОга ўз маданияти, санъати, кўҳна тарихи, урф-одатларини намойиш этиш учун бориш дунёдаги бармоқ билан санарли миллатларгагина насиб қиладиган бахтдир.

Бизга ҳам ана шундай саодат насиб этгани барчамизнинг қалбларимизни ифтихор ҳиссига тўлдиради. Айниқса, Марказий Осиёнинг ўрта асрлардаги Ренессанси пойдеворини қўйган, сивилизатсиясининг шаклланишига сабаб бўлган буюк шахс Амир Темур таваллуди 660 йиллигининг Ўзбекистон Президенти ташаббуси билан Парижда нишонланиши шу маънода беқиёс аҳамият касб этади.

Бу бизнинг ноҳақ унутилган, тўғрироғи, унуттирилган, хўрланган тарихимизга, кечикиб бўлса-да, бажо келтирган эҳтиромимизгина эмас, ўша тарихимизнинг энг ёрқин саҳифаларидан бири бўлмиш Темур ва темурийлар даври орқали ўзлигимизни англашимиз ҳамдир.

Парижда, ЮНЕСКО қароргоҳида «Темур ва темурийлар даврида фан, маданият ва маорифнинг равнақи» мавзуида шу йил апрел ойида уюштирилган кўргазма ва халқаро илмий конференсия ҳамда бошқа тадбирларнинг аҳамияти нимада, деган савол туғилади. Биринчидан, жаҳон жамоатчилиги ўз давлатчилигини қайтадан шакллантираётган Ўзбекистон, қолаверса, бутун Марказий Осиё тарихи, маданияти, маърифати ва маорифи билан қайтадан танишди. Мустамлака йилларида мустабид мафкура ва унинг воситалари орқали қораланган, ерга урилган мазлум халқлардан бири тўғрисидаги тарихий ҳақиқат ЮНЕСКО орқали, унга аъзо 184 давлат вакиллари орқали жаҳон афкор оммасига етказилди. Иккинчидан, Марказий Осиёнинг ўрта асрлар тарихини ўрганиш, тадқиқ қилиш ишига дунё тарихчилари, мутахассислари эътибори жалб этилди. Учинчидан, яқинда мустақилликка эришган мамлакатимиз тарихини ўрганиш орқали ўзлигимизни қайта англашимиз унга муносиб бўлишга, дунёнинг илғор мамлакатлари қаторидан тезроқ жой олишга ундайди.

Бугунги жуғрофий-сиёсий ўзгаришлар туфайли истифода этиш урф бўлиб кетган «ягона иқтисодий макон» тушунчаси ўша пайтлар Темур Буюк ипак йўли ўтган манзилларни ўз назоратига олган замонларда пайдо бўлган бўлса ажаб эмас.

Темур француз қироли Шарл VI га 1402 йили ёзган мактубида француз савдогарларини, бугунги иқтисодиёт тили билан айтганда, ўзаро манфаатли ҳамкорликка даъват этади, уларнинг хавфсизлигига кафил бўлишини таъкидлайди.

Дунё иқтисодиёти глобаллашаётган бугунги кунда ҳам Темур мактубида кўтарилган масала долзарблигича қолмоқда.

Соҳибқирон бир вақтлар салтанатининг пойтахти теварагидаги қишлоқларни дунёнинг машҳур шаҳарлари номи билан атаган эди. Шулардан бири Париж номи билан аталган Форишдир. Бугунги кунга келиб, унинг киндик қони тўкилган, арвоҳи кезиб юрган икки дарё оралиғида ҳам истиқлол шамоллари эсиб қолди. Не бахтки, Соҳибқирон, унинг тимсолидаги Ўзбекистон дунё тарихига, маданиятига, маърифатига дунё маданиятининг маркази Париж орқали қайтмоқда.

Бу билан инсоният дунёнинг ҳеч бир маданият ўчоқларидан қолишмайдиган Марказий Осиё сивилизатсиясини қайтадан кашф эта бошлади. Бу эса минтақанинг бундан буён «терра инкогнито» — «номаълум ер» бўлиб қолишига барҳам беради.

5. «ЭЛ НЕТИБ ТОПҚАЙ МЕНИКИМ...»

Бугунги ахборот асрида миллатнинг ўзлигини сақлаб қолиши ёки ташқи тазйиқлардан ҳимоя қилиши учун бой тарих ва маданият ёки армиянинг ўзи кифоя қилмайди. Миллат мустақиллигининг асосий шартларидан яна бири, хоразмча айтганда, унинг хон кўрган халқ эканини дунёга танита олишидир. Давлатимиз раҳбари кўп бор таъкидлаганларидай, биз мавжуд ахборот тақчиллигини бартараф этиб, унинг мустақиллигига эришишимиз керак.

«Хон кўрган халқ» иборасининг қамрови кенг. У мазмунан сивилизатсияни ҳам, давлатчилик маданиятини ҳам, халқнинг мустақиллигини ҳам, борингки, миллий ғурурини ҳам ифодалайди.

Ўзбекистон, ўзбекларнинг ўтмишда нафақат хон ёки хонлик, ҳатто буюк салтанатлар кўрганини, улуғ сивилизатсиялар вориси эканини жаҳон афкор оммасига рўй-рост етказишдан биз ва фақат биз манфаатдормиз. Шунда ҳеч ким биздай аждодлари дунёда биринчи бўлиб фанлар академиясига, фаннинг айрим соҳаларига асос солган, дунё халқларига маъданларга ишлов беришни ўргатган, етти иқлимни лол этган ҳашаматли обидалар барпо этган халққа, умринг ўтовда ўтган, деб туҳмат қилмайдиган бўлади, ўзининг дунёқарашини тиқиштирмайдиган бўлади.

Шу маънода ўзбек маданияти намуналарининг Парижда, ЮНЕСКО қароргоҳида намойиш этилиши илк ва хайрли қадам, оламшумул воқеа бўлди.

Эрксизлик йилларида топталиб, оёқ ости қилинган соҳибқироннинг ўз тарихий ўрнига, халқига қайтиши онгимиздан мутелик кўникмасини сиқиб чиқара бошлади. Темур орқали ўзлигини таниган кишининг бўйнини қайтадан эгиб бўлмайди. Чунки биз ҳам французлар каби султон ва салтанат кўрган халқмиз.

Фахриддин НИЗОМ

Халқ ичида қайнаган гаплар

ВИЛОЯТГА КИНОСТУДИЯ КЕРАКМИ?

Маълумки, ҳар бир вилоят, чунончи Хоразм аҳлининг урф-одати ва ўзига хос маросимлари мавжуд. Иморатларнинг кенг ва баланд қурилиши ёки аёлларининг лачак ўрашларию, эрларининг чўгирма кийишларини эҳтимол, бошқа жойларда учратмассиз. Санъати хусусида истаганча фахр билан сўз юритиш мумкин. Хўш, воҳа ўтмишидан ҳозирги кунга қадар етиб келган анъаналарни жонли тасвирлар орқали келажак авлодларга етказишга киностудияларнинг қурби етармикан?..

Бундан бир неча ой муқаддам киношунос Ҳамидулла Акбаров журналистика куллиёти талабаларига берган сабоғида: «Ўзбек киноматографиясининг биринчи қалдирғочи Худойберган Девонов туғилиб, вояга етган, ижод самарасини қўлга киритган воҳада киностудиянинг бўлмаслиги ачинарли ҳол»,- деган эди.

Хўш, бугунги кунда кинематография қалдирғочи ишини давом эттира оладиган қобилият соҳиби воҳамизда топиладими? Топилган тақдирда ҳам, ижод имконияти етарлими? Ҳозирча бу саволларга жавоб қилишга шошилмайлик.

Яқин йиллардан буён вилоят ойнаижаҳон ижодкорлари қарийб ҳар бир кўрсатувни тижорат йўналишида тайёрлашга ўтиб олгач, ўзини кинематограф, оператор санаб юрган савияси саёз, «пилдироқ»лар «ханна-хунна» усулидаги кўрсатувларни ёқтирадиганларга жон кирди. Ҳақиқий, юксак савиядаги дастурлар, фильмлар қаерда дейсиз? Улар йўқ дейишдан қўрқаман, лекин йўқ дейишга мажбурман.

Уларни бор қилиш учун Хоразмда «Девонов киностудияси» ташкил этилиб, етакчиликни самарали ижод қиладиган кинематограф, операторлар, қалами ўткир сенарий ёзувчилар зиммасига юклаш лозим. Воҳада киностудия яратилиши шарт. Бунга ҳеч бир тўсиқ йўқ. Шахс, имконият керак холос. Асосан у ўз имкониятини Хоразм тарихи, урф-одатлари, дарди-ташвиши, қувончи-шодлигини акс эттирувчи бадиий ва ҳужжатли филмларни яратишга қаратмоғи керак. Негаки, Хоразм Ўзбекистоннинг бошқа вилоятлари каби ҳар бир қарич тупроғи ўтмишдан сўйловчи диёр. Киностудия одамларни ўтмиш билан таништиради.

Нима, Тошкентда Ўзбекистон, хусусан, Хоразм ҳаётини ёритувчи студиялар камми? — дерсиз. Кам эмас. Кўп. Лекин Хоразм маданиятини ичдан ёритувчи киностудия бўлса, нур устига нур бўлади. Бунда вилоятнинг ўзига хос хусусиятларини тўлароқ, кенгроқ, рангинроқ акс эттириш имкони туғилади.

Бир мисол: бундан тўрт-беш йил муқаддам ТВда давлат арбоби ва шоир Муҳаммад Раҳимхон Соний-Феруз ҳақида бадиий филм намойиш қилинган эди. Филм четдан қараган кишида қизиқиш уйғотиши табиий. Лекин чуқур таҳлил қилиб кўрилганда, ғоянинг бўшлиги ҳамда мавзунинг хомлигича қолганини кузатамиз. Терманларнинг талаффузда бузиб айтилиши ижрочининг қалбига хоразмликларга хос руҳ кириб бормаганини шаксиз ошкора қилиб қўяди. Тағин рақсларнинг қадимдан сақланиб келаётган кўчирма усулларидан фойдаланилмаганлиги, либос танлашдаги камчиликлар, Феруз сиймосининг бирёқлама талқин этилиши ва ҳоказолар юқоридаги фикримга тасдиқ бўла олади.

Ўтган йили Республика ТВси орқали «Сақили наво» деган кўп қисмли видеофилм намойиш этилди. Асарнинг тасвирий қурилиши, воқеанинг изчил давом этиши мухлислар олқишига сазовор бўлди. Лекин Хоразм муҳити колоритини яхши билмаслик филмда ҳар дамда ўзини сездириб туради.

Йўқ, нима деманг, бир азамат чиқиши керак ва «Девонов киностудияси»ни ташкил қилиши керак. Қадимий Хоразмнинг сарҳадлари кенгдир. Воҳани Қорақалпоғистон ва Туркманистоннинг кўп-кўп қалъаларисиз тасаввур қилиш қийин. Бу ерда «Туркистон бир — Ватан бир», деган ақида таъсири кучли. Тарихни бузиб, бўяб кўрсатиб бўлмайди. Ҳолбуки, Қорақум ёнбағирларидан, Жайҳун соҳилларидан қўналға топган воҳаликларнинг ўз даврининг қаҳрамонлари, фахрланса арзигудек машойиху алломалари бор. Ҳали техника равнақ топмаган пайтдаёқ (Хива хонлиги даври) кинокадрларга туширилган йигирма йилдан ортиқ давр тарихини жонли тасвир орқали кўрамиз, аммо тараққий топган замонда Хоразм кечмишини аста-секин унута борамиз. Келажакда насллар «Жонли тасвирларда нега сенинг тарихинг йўқ?» — деб олдимизга сўроқ тиркаса, не деб жавоб берамиз?

Диёримизда эзгу ишга бош қўшувчи инсонлар сони оз эмас. Элу юртимни гуллатаман деб, юрган бели бақувват, ишбилармон тадбиркорлар, ижод аҳлию, ёшуллилар «Девонов киностудияси»нинг иқтисодий қурмасини тиклаб олишга ёрдам берадилар, деб ишонаман. Ахир, тикланиш даврида, руҳида ҳақида яшаб туриб, бунга ишонмай бўладими? Ўз миллий ҳаётимиз ўз қўлимизда-ку...

Пўлатбек ЭРМАТ

Хоразм

Фалсафий гурунг

МУСТАҚИЛЛИК ВА ШАХС

Мустақиллик ва шахс тушунчалари бир қарашда бошқа-бошқа маъноларни англатадигандай туюлади, аммо бу икки тушунчанинг моҳиятига эътибор берсак, уларнинг бир-бирисиз содир бўлмаслигига амин бўламиз. Сиёсий мустақил бўлиш — мустақилликнинг асосий шарти. Лекин мустақиллик маънавиятга айлансагина, шахс мустақиллигига айлансагина, у тўлақонли бўлади. Мустақилликнинг маънавиятга айланиши балки сиёсий мустақилликни қўлга киритишдан кўра ҳам мушкулроқдир. Маънавиятга айланмаган мустақиллик бўшаган қозиғи ўрнида айланиб турган отни эслатади. Мустақилликнинг чинакам шукуҳи қалбларга сингмас экан, ҳамиша омонатдир. Фақат мустақил давлатгина шахс мустақиллигини, унинг эрки ва ҳуқуқини таъминлай олади, шахснинг шаклланишига кенг йўл очади. Шу сабабли ҳам мустақиллик ва шахс мустақиллиги ёнма-ён олиб борилгандагина биз ўзимизни тараққий этган миллатлар сафига қўша оламиз. Миллий тикланиш фақат қадриятларни тиклаш эмас, у қулликни ўргатилган маънавиятни — мутелик маънавитини, оломон психологиясини шахс маънавияти, шахс психологияси билан алмаштириш ҳамдир. Шахс маънавияти ўтмиш ва мавжуд маънавиятнинг ўзаро уйғунлашуви оқибатида содир бўладики, бу маънавиятни том маънода шу вақтгача ўтган миллий маънавий мероснинг ва жаҳон маънавий меросининг том маънодаги мужассами ҳам дейиш мумкин. Шу пайтгача ўтган инсоният тарихи гувоҳлик берадики, халқнинг буюклиги аҳолисининг сонига қараб эмас, аксинча, шу халққа мансуб шахсларнинг инсоният тараққиётига қўшган ҳиссаларига қараб ўлчанган ва баҳо берилган. Дунё тафаккурига шахслар бермай қўйган халқ қариб қолади. Шахс ва қуллик зид тушунчалар бўлиб, маънавий қуллик ва мутелик мавжуд жойда шахс бўлмайди, шахс эса қуллик билан ёнма-ён яшолмайди. Қуллик тафаккур турғунлиги, шахс эса тафаккур сари интилишдир. Қуллик ва турғунлик, шахс ва тараққиёт ёнма-ён туради: шахс моддий ва маънавий тараққиётнинг мезонидир. Мустақиллигимиз тараққиёти, давлатнинг гуллаб-яшнаши шахслар қўлидадир. Мустамлака ва зўрликнинг асоратидан қутулишнинг энг зарур шарти ҳам ўзликни — шахсни шакллантиришдир. Шахс ва унинг маънавияти ёлғон билан келиша олмайди, уни «арзон»га сотиб олиб, қорин тўйғизиш билан алдаб бўлмайди. Шахс нимадан фахрланишу, нимадан нафратланишни яхши билади. Шахс — ўзликни англашдир. Шахс — миллатнинг қиёфасидир, шахссизлик қиёфасизликдир. Шу сабабли ҳам мустамлакачилар халқни буткул муте қилишдан олдин унинг шахсларини йўқ қилади. Совет империяси бекорга бизни ўтмишдан, ўтмишдаги шахслардан айириб қўйгани йўқ; шахс бор жойда ғурур ва ифтихор, номус ва орият, шаън поймол қилинолмайди. Шахс мустамлака ва зўрликнинг душманидир, шахс ёлғоннинг, ёлғон тузумнинг ўзликка қарши бўлган, инсон деган номга зид бўлган барча нарсанинг душманидир. Миллатни тиклаш шахсларни тиклашдан, ўзликни шакллантиришдан бошланади. Оломон маънавияти билан шахс маънавияти ғарб руҳшунослари томонидан кўп марта ўрганилган. Оломон — ҳали маънавий-руҳий шаклланмаганликни англатади ва бу мустабидларга ҳамиша қўл келади. Улар оломон номидан гапирадилар, оломонга ёқадиган ишларни амалга оширадилар. Жамиятни оломон кайфияти бошқариши, — жамиятни руҳан майиб, руҳан шаклланмаган одамлар бошқараётганидан дарак беради. Ғарб психоаналитиклари (Фрейд, Юнг, Фромм ва бошқалар) зулм ва зўрлик ўтказиш фақат тузумнинг эмас, балки шу тузум бошида турган кучнинг ҳам руҳий жиҳатдан носоғломлиги оқибатидир деган фикрни ўртага ташлашганда, Гитлер, Муссолини, Сталин ва Лениннинг сиёсий фаолияти қайтадан ўрганилиб, уларнинг барчаси руҳан носоғлом кишилар эканлиги руҳиятшунослар томонидан тасдиқланган эди. Зулм ва зўрлик ожизлик белгисидир: ўз кучига ишонмаслик, қилаётган ишлари, тутган сиёсати ёлғон эканлигини, бир куни путурдан кетишини сезган ҳамда ўзгалар азобидан завқ олишга ўрганган руҳий жиҳатдан касал одамлар зулмга ружў қўядилар. Зулм — бу ижтимоий ҳодисагина эмас, биологик жараён ҳам бўлиб, зулм қилувчилар аксарият ҳолда руҳан бемор кишилардир. Маданият ва маънавиятсизлик инсон руҳиятининг зулмга муносабатига қараб ҳам белгиланади. Зўрлик, зулм қилишга интилиш инсондаги ҳайвоний майл бўлиб, инсониятни ҳайвонот оламидан ажратиб турувчи фазилат маданиятдир; маданиятсизлик эса ўзида ҳайвоний майлларни сақлаб қолишдир. Ҳайвоний майлнинг инсон руҳиятида мавжуд бўлиши ва инсонни бошқариши руҳиятшуносликда давоси йўқ касаллик ҳисобланади. Инглиз ёзувчиси зўравон тузумни молхонага ўхшатганда айнан шу ҳолатни назарда тутган эди. Гарчи тузум ағдарилиб, зулм қилувчи ҳокимиятдан четлашса-да, ундаги зўрликка бўлган майл сақланиб қолади ва у ўз зўрлигини амалга ошириш учун қулай пайт излаб юради. Россия Давлат Думасининг Беловеж шартномасини бекор қилиш тўғрисидаги қарори шу майл ифодаси сифатида юзага чиқди. Бу мустамлака ва зўрлик касали билан оғриган сиёсатчиларнинг яна қайта давлат тепасига келиш учун тутган навбатдаги «тутқаноғидир». Мустамлакачилик касаллиги фақат уч-тўртта эски тузум тарафдорларини ўз комига тортгани йўқ. Россиядаги умумий кайфият, сайловлар, оммавий сўровлар натижасига қараганда, бу касаллик халқнинг маълум бир қисмига юқиб улгурган.

Коммунистлар бу қарорни, ўзлари расман таъкидлаганларидек, шунчаки расмиятчилик учун чиқаришгани йўқ, балки буни руҳий жосуслик мақсадида, оломондан олқиш олиш учун эълон қилишди. Коммунистлар «расмиятчилик» учун чиқарган бу қарорлари билан ўзларига тарафдорлар тўплаш ва уларнинг миқдори, кучини чамалаб кўрмоқчи бўлишди. Россиядаги сайловолди сўровлари коммунистлар маълум даражада ўз мақсадларига эришганлигини кўрсатмоқда: Г. Зюгановни аҳоли, айниқса бугунги Россиядаги иқтисодий ислоҳотлардан зарар кўрган аҳоли қўллаб-қувватламоқда. Коммунистлар яна ҳокимият тепасига келган пайтлардагидек, оломоннинг инон-ихтиёрини ифода этиб, асосий кучни оломон ичида деб билмоқда. Ва бизни собиқ иттифоқдаги барча паст табақадаги аҳоли, яъни юқорида айтганимиздек, оломон кўплаб қувватлайди демоқда. Кўриб турганимиздай, руҳан касал одамлар маънавйи-руҳий шаклланмаган оломонни ўзига таянч қилиб олмоқда. Улар шахсларга эмас, оломонга умид қилаяпти. Бу эса янгилик эмас. Давлат думаси қарори рус матбуотида бугун эътиборга молик бўлмаган воқеага айланиб қолди; улар бу ҳодисага деярли қайтмаяптилар, гўё, ўзларини «сийқаси чиқди» каби тутаяптилар. Бу тасодифми? Нега унда Г. Зюганов ўзининг номзодлик учрашувларида, Октябр инқилобидан сўнг андозага айланган «миллийлаштириш», «мулкни қайта кўриб чиқиш», «аксилинқилобчиларга қарши», «инқилоб номи билан» каби сўзларни тез-тез тилга олаяпти? Нега В. Жириновский ўзининг сиёсий ролини бугунги жаҳон тараққиёти мезонига солиб ўлчаб кўраяпти. Нега азбаройи касали хуруж қилганидан янги «СССР» дея дағдаға қилаяпти. КПССнинг 70 йиллик сиёсатидан маълумки, давлат тепасига қайси фраксия келмасин, мустамлакачилик кайфиятидан воз кечмаган. Дума қарори менга «олдин разведка қил, кейин ҳужумга ўтамиз» қабилидаги жанг режасини эслатади. Мустамлака сепган уруғлар ҳали буткул қирқилмай туриб, бу қарорнинг эълон қилиниши бежиз эмас ва менимча, бу қарор фақат коммунистлар ташаббуси ҳам эмас. Агар эътибор берган бўлсак, Россия билан «ягона иқтисодий макон» қуришга иккиланиб турган ва Россия қўйган айрим талаблардан шу вақтгача бош тортиб келаётган айрим давлатлар (Ўзбекистондан бошқа) қарордан сўнг саросимага тушиб қолишди ва олдинги талабларга рози бўла бошлади. Рус руҳий дунёсининг билимдони Ф. Достоевский асарларининг бирида шундай воқеа бор: пул қарз сўраш учун борган киши қарз берувчи учун пулдан ҳам муҳимроқ нарсасини бериб туришни илтимос қилади; қарз берувчи эса қўрқиб кетиб, «яхшиси пул қарз бера қолай» дейди. Асли мақсади пул қарз олиш бўлган киши эса ўзини гўё норозидай кўрсатиб, «майли, сиз учун рози бўламан, бера қолинг», дейди. Бугунги Россиядаги сиёсий ўйинлар менга шу руҳий ҳолатни эслатади. Бошқа халқлар ичига қўл солиб кўриш, сўнг унинг ичидагини билиб олиб, шунга яраша сиёсат юргизиш, айтидан, Дума қарорининг асл мақсадига ўхшайди. Қарорнинг энг ёмон оқибати ҳам ич-ичида собиқ СССР-ни қўмсаб юрганларни, тилда мустақиллик, ичда қул ва муте бўлиб эса-да қорин тўйғизиб яшашни орзу қилаётганларни, бошқа халқлар эвазига кун кўришга ўрганиб қолган зўравонларни, умуман, юқорида айтганимиздек, руҳан касал одамларни яна қайта жонлантириб, умидлантириб қўйди. Яқинда поездда бир ўқитувчи ўзаро суҳбатда шундай деди: «Тиклашса — тиклашсин ўша СССРни, қорнимиз тўйиб турарди». Бу «зиёли» одамнинг гапи. Мустамлаканинг энг оғир асорати ҳам шундаки, ғурур ва шаънини, номус ва ориятни юраклардан ўчириб ташлайди, инсонни маънавий қиёфасизлантиради. Аслида номус ва шаъннинг, Ватан ва ориятнинг фарқига бормаслик ҳам руҳий касаллик ҳисобланади.

Инсоннинг шахс сифатида шаклланмагани, зулм ва хўрлик олдидаги қўрқув охир оқибат кишини руҳан носоғ кимсага айлантиради: бундай кишилар қуллик ва эркинликнинг фарқига бормайдилар, қуллик ва эркинлик ўртасида чегара кўрмайдилар, мияларига мустамлака михлаб ташлаган олтин қозиқни суғуриб, ташлолмайдилар. Мустамлака эса ўз уруғини мана шундай шаклланмаган руҳиятга — олтин қозиқ турган жойга экади. Россия Давлат Думасининг қарори шу мақсадда сочилган «уруғ»лардан биридир. Республикамиз Президенти Ислом Каримовнинг бу қарорга нисбатан қатъиятли сиёсати ҳар қанча олқишга сазовордир. Биз ўзимизнинг ким бўлишимиздан қатъий назар, ватан мустақиллигига хавф пайдо бўлган дамда мустақилликни ҳимоя қилишга бел боғлаган ва буни ўз қатъияти билан исбот этган юртбошимиз атрофида бирлашишимиз шарт. Ватан ва миллат учун бирлашиш шарафдир. Шуни ҳам эсдан чиқармаслик зарурки, Россия Давлат Думаси қарорининг муаллифи фақат коммунистлар эмас. Қарор ортида Чечен халқига нисбатан қирғинбарот уюштирган, бугун мустақил республикаларнинг эркин давлат сифатида шаклланишидан ташвишга тушаётган, бу республикаларни ўз «молхонаси»да (Ж. Оруэл) сақлаб туришга ўрганиб қолган катта куч бор. Улар балки бугун бизга ислоҳотчилар, демократлар, бизга хайрихоҳлар ниқобини кийиб олишгандир. Қароргина эмас, уни юзага келтирган куч ҳам хавфлидир. Ошкора душмандан дўст ниқобидаги душман хавфлироқдир. Бир пайтлар ўн беш республикада зўрлик ва зулмни амалга оширганлар бугун Россияда шундай жиноятчилик тизимини пайдо қилишдики, ҳокимият унинг олдида лолу ожиз бўлиб қолди; тарихдан маълумки, барча шовинизм шу тахлит якун топган; аввал бошқа халқларни асоратда, мутеликда ушлаш кайфияти ва кўникмаси мустамлака емирилавергач ўз халқини асоратга солиш билан алмашган. Зеро, зўрлик касалликдир, уни тузатиш бағоят мушкул иш; бошқа халқларга зўрлик қилиш имкони қолмагач, ўз халқига зуғум қилишга ўтилади. Бугун Россияда давлатдан эмас, жиноятчи гуруҳлардан кўпроқ қўрқишади. Асли бу ҳам бир тимсолдир, мустамлака тимсолидир, ўзга халқларни мустамлака қилиб ўрганганларнинг ўз халқини мустамлака қилишидир. Илгари бизни идеологик асоратда сақлашган бўлса, энди руҳий асоратда сақлашга уринаётган кучлар баъзи-баъзида карвон изидан ҳуриб қўйишаяпти: бу билан улар ўзларининг ва ўзлари қиёфасидаги мустамлака (қиёфаси ва номи қандай бўлишидан қатъий назар) ҳали тирик ҳамда ҳар қандай маҳал бош кўтариб қолиши мумкинлигидан бизни огоҳ қилаяпти. Биз мустамлаканинг қайсидир ниқобда яна ичимизга кириб олишига йўл қўймаслигимиз керак. У ичимизга кириб олгач, ичларимиз мустамлака қилингач, ўзимиз, Ватанимиз мустамлака қилиниши осон кечади. Бугунги миллий тафаккуримизнинг бош мақсади ҳам шахсни, шахс ичкарисини шакллантириш ва мустаҳкамлашдан иборат бўлмоғи керак, чамамда. Шахс йўқ, шахс тарбияси эътиборга олинмаган жойда, мустамлакачилик кайфияти бош кўтариб қолиши мумкин. Шахс — бу инсоннинг фақат интеллектуал камолоти эмас, Ватанга, эркка бўлган муҳаббатнинг ҳам камолотидир. Шахсни шакллантириш — мустамлака асоратига қарши курашнинг ва уни тугатишнинг зарур шуртидир. Озод шахсни шакллантирмай туриб, ҳақиқий озод Ватан қуриб бўлмайди. Буни тарих бир неча бор исбот этган. Озод шахслар озод тафаккурни юзага келтиради, озод тафаккур моддий ва маънавий эркин тараққиётга йўл очади, давлатнинг ва миллатнинг гуллаб-яшнашига асос беради, унга янги куч, янги қудрат, янги равнақ бағишлайди. Шу сабабли маънавиятга, шахсга шахс эркига, шахс тафаккурига, шахснинг яратувчилик қудратига суянган мустақиллик боқий, юрт эса ободдир.

Назар ЭШОНҚУЛ

Муиниддин НАТАНЗИЙ

Мунтахаб ут-таворихи муиний

СУЛТОН СОҲИБҚИРОННИНГ СЕЙСТОН ТАРАФГА ОТЛАНГАНИ ВА У МАМЛАКАТНИНГ ФАТҲ ЭТИЛИШ ТАФСИЛОТЛАРИ ЗИКРИ

Амир Соҳибқирон ғалаба шиорли байроқларни Сейстон тарафга йўналтирди ва муқаддимада Оқтемур баҳодирни манғолой тарзида юборди. Лашкар ғули Фарох ноҳиясига яқинлашганида Шоҳ Жалолиддин Фарохий бирóдарлари ва фарзандлари билан истиқболга чиқиб шаҳарни таслим қилди ва ҳазратнинг бошқа қуллари қаторидан жой олди. Оқтемур баҳодир Сейстон ноҳияларига қойиллатиб босқин ясагандан сўнг ҳазрат олдига келиб ғулга қўшилди. Лашкар қанотлари айланиб Сейстоннинг атрофларини қуршаб олганидан сўнг Малик Қутбиддин таҳдид қилиб, жамики пиёда ва отлиқларга, худди ҳайит ўтказиладиган жойга боргандек ёв истиқболига ташқарига чиқишни буюрди. Амир Соҳибқирон Муҳаммад Султоншоҳга икки минг мукаммал қуролланган номдор отлиқ билан бир гўшада пистирма қуришни буюрди. Умар Аббос беш юз нафар отлиқ билан пистирма ёнидан ўтиб сейстонликларга ташланди. Сейстон отлиқлари жиловни қўйиб юбориб катта иштиёқ билан ҳамла қилдилар. Умар анча пайтгача туриш берди. Ҳар икки тараф қиличлари яшинларининг шуъласи бир-бирларига чирмашиб, найзалар тили ўлим хабарини етказишга киришганида Умар қайтиш жиловини қочиш томонга йўналтирди ва уларни (яъни сейстонликларни) ҳам пистирма ёнидан боплаб ўтказди. Шундан сўнг Муҳаммад Султоншоҳ сурон ва бурғу садосига мос равишда довюраклиқ қамчисини таҳдид отига уриб бир ҳамлада ёғийни тор-мор келтирди. Сейстонликлар мукаммал қуролланган лашкарнинг ўткир қиличи дами ва қонхўр найзаси зарбасини кузатишганидан сўнг тўқнашиш ва низолашиш фойда келтирмаслигини билишди. Жанг майдонидан қочишга юзланиб, на ўлик ва на тирик бир аҳволда шаҳар томонга йўл олдилар. Чиғатой баҳодирлари эса гўё ғазабнок шер чорвага ҳамла қилгани ёки даҳшатли аждаҳо оҳуга қасд этгани каби уларни бирин-кетин зарба бериб йиқитишарди. Чунончи, то дарвоза олдигача ҳамма йўлда ўликлардан тепалар пайдо бўлди.

Шундан сўнг Амир Соҳибқирон буйруғига кўра ноғора ва бурғу чалиниб ҳамда сурон солиниб, тартиб билан йўлга тушишди ва шаҳар ҳудудида юртлар олишмиши қилиб мурчолларга тушишди. Туннинг қора оти тўзони кундузнинг оқ отини қоплагач ва қуёш шами қоронғи кечанинг фонусида йўқолгач, сейстонликлар шабихун қилиш ниятида ташқарига чиқишди. Улар келишидан олдин Амир Соҳибқирон бундай жор эълон қилдирганди: «Барча хосу ом чодирлардан ташқарига чиқиб мукаммал равишда қуролланиб чапарларнинг орқасида ўтирсинлар. Агар шабихун содир бўлса, то ноғоралар гумбурлашини эшитмагунча шовқин кўтармасинлар».

Сейстонликларнинг оёқ товушлари яқинлашгач, Амир Соҳибқирон улар ўтадиган жойда минг газга баробар ерни очиқ қолдириб, куроннинг ўртасида икки томонлама саф тортиб туришни буюрди. Чандовул баҳодирлари бир неча қўшунни тартибга солиб, пистирмага жор етказилишини кута бошладилар. Сейстонликлар туғма нодонликлари чегарасизлиги туфайли бебоклик ва эътиборсизлик билан чапар ва хандақларга ташланиб то курон ўртасигача, яъни давлатпаноҳнинг саропардаси олдига етиб келишди. Улар жоҳиллик билан отми, туями, чодирми — хуллас, нимаики кўзларига ташланса, қилич ва ханжар билан тилка-пора қилишарди. Барчалари курон қамарғасига киришганидан сўнг, фармонга биноан даргоҳ ноғорачилари таёқ билан ноғораларни гумбурлатдилар. Бирваракайига тунги ёмғир, яъни ўқлар камон булутидан ёға бошлади. Ўқлардаги бургут патлари сояси тун зулматига бошқача ранг берди. Сейстонликлар дилни яраловчи ўқлар, жонга офат солувчи қиличлар ва жаҳонни куйдирувчи найзалар дами ялтирашидан ярим кечада кундузги туш пайтини кўришди. Уларнинг аксар қисми қирғин қилингандан сўнг озгинаси қурбонгоҳдан ташқарига қочиб чиқишди. Аммо уларни ҳам чандовул отлиқлари от туёқлари остида топтаб, то хандақ чеккасигача ер билан битта қилишди.

Тонг пайтида зулмат занги қуёш ойнасидан киртишланиб, асл жавоҳир шодаси (яъни юлдузлар) офтоб нурлари тиғи билан йўқотилгач, малик Қутбиддин ожизлик ва ноиложлик бошини эгиб, тафаккур қўлини ҳайрат пешонасига устун қилди. Бир қанча муддат ҳар бир одамдан маслаҳат сўради, лекин аҳволни ўнглашга ёрдам берадиган сўз эшитмади. Шундан сўнг ўзи бошини қотириб шу фикрга келдики, олишувдан қўлини тортиб давлат этагини ушламоғи ва мағрурлик бошини саодат остонасига урмоғи лозимдир. Шундан сўнг олишув ҳавасини йиғиштириб, таваккал қилиб қуллуқ изҳори учун ташқари чиқди. Аллоҳ далилини мунаввар қилгур Султон Соҳибқирон унинг эски ва янги гуноҳларини афв этиб, махсус чопон кийгизиб хос кишилар қаторига қўшди.

Амир Срҳибқирон шу заҳотиёқ кичик бир гуруҳ кишилар билан қалъа девори ва хандақ атрофини айланиб келиш учун отланди. Сейстон жоҳиллари қалъа девори тепасидан давлат соябонининг қорасини кўришгач, беҳад бахтиқароликлари туфайли камон ўқларини ҳазрат Султон Соҳибқиронга тўғрилаб, бирдан отишга ишора қилиб довул қоқишди. Ногаҳон бир ўқ ҳазрат отининг сағрисига тегди. Султон Соҳибқирон уларнинг ёмон ниятга орзуманд эканликларини кўргач, саломатлик жиловини шодлик қароргоҳи томонга бурди ва бутун лашкарга ўз мурчолларидан ҳужум қилиб, хоҳ арқон ва хоҳ нарвон билан қуш каби юқорига кўтарилишни буюрди. Шундан сўнг улуғ ёсоқ амалга оширилиб ёсоқчилар ўтмас қиличларни Сейстон сипоҳлари қони билан ўткирлашди. Аммо шаҳарнинг қолган аҳолиси онҳазратнинг марҳамати соясида омон қолишди. Султон Соҳибқирон малик Қутбиддинни шаҳарнинг барча бой одамлари билан Самарқандга кўчиртириб ўзи Гармсир ва Қандаҳорни забт этишга отланди.

СУЛТОН СОҲИБҚИРОННИНГ МОЗАНДАРОН ТАРАФГА ОТЛАНГАНИ ВА У МАМЛАКАТНИНГ ФАТҲ ҚИЛИНГАНИ ЗИКРИ

Амир Вали бир неча марта улуғ жиргадан турлитуман ҳийла билан ўзини четга тортди. Агар у ўз ҳаддидан ошмасдан ва ўзини ҳалокат чоҳига ташламасдан юрганида бу унинг аҳволи яхшиланишига сабаб бўларди. Лекин амир Вали ўзининг беадаб қилиқларини тарк қилмади ва бир неча марта бирон фитнани ҳаракатга келтириш ниятида бўлди. У Форс, Ироқ ва Озарбойжон султонларини иттифоқ бўлиб бир мавзеъда тўпланиб, Мовароуннаҳрга отланишга ундади. Бутун Эронзаминда иккита ҳамжиҳат дил битта амир томонга юзланмагани ва бир одамнинг бошқа одамга эътимоди йўқлиги туфайли унинг бу тадбирларидан бирон натижа чиқмади.

Султон Соҳибқирон амир Валини даф этиш зарурат эканлигини англади. Онҳазрат буйруғига кўра бутун мамлакатдан катта лашкарлар ҳаракатга келди ва Султон Соҳибқирон Мозандарон томонга лашкар тортди.

Амир Вали бу гал фирибي ўтмаслиги ва узри эшитилмаслигини англаб, таваккал қилиб қобилият ва имкони кўтарганича кўшиш қилишга аҳд қилди ва Кодакруш чегарасидан то Астробод олдигача бўлган барча йўлларни ишғол қилиб мустаҳкам жойи бўлган ҳар бир дарада мудофаа учун лашкар қўйди. Султон Соҳибқирон мустаҳкамланган жойларни бир-бир эгаллаб ўтиб борарди. Бир неча марта амир Валининг қоровуллари Султон Соҳибқироннинг қоровуллари билан орият юзасидан қиличбозликлар қилиб, мағлубиятга учрагандан сўнг от жиловларини буриб орқага қайтишди. Шунчалик қудратли лашкар ҳар куни йўлларни тузатиш ва ўрмонни кесиб йўл очиш туфайли бир фарсангдан ошиқ олдинга кўчолмасди. Тўрт фарсангдан ортиқ масофа қолмаганидан сўнг амир Вали ўзича шу қарорга келдики, бу мавжга кирган денгизга қарши бирон гўшадан шабихун уриб бўлмаса, бошқа бирон иш қилиб бўлмайди. Қарийб ўн икки минг отлиқни мукаммал равишда қуроллантириб тартибга солиб уч дафъа ҳужум қилиш учун сафга тизди. Ҳар дафъа ғулга ҳужум қилиб, то тонг отгунча жон-жаҳдлари билан қиличбозлик қилмоқчи бўлишди. Шундан сўнг амир Валининг ўзи давлатпаноҳ даргоҳига қасд қилувчи бўлди. У парвона шамга қараб интилгани ёки қулон йўлбарснинг қаршисига чиққани каби йўлга тушди. Ёғий тарафдаги йўлнинг ярим фарсангга баробар олд қисмини муҳофаза қилиб турган чандовул қоровуллари душман оёқлари товушини эшитгач, шамолдан ҳам тезроқ баҳодирларга маълум қилишди, Султон Соҳибқирон ҳатто тунда кезувчи юлдуз ўзининг сайр қиладиган йўлини кўздан йўқотиб қўядиган бу зим-зиё тун ярмида, замона кўзи тез айланувчи фалак равишидан хира тортиб, қоронғилик ғубори булут чўнтагидан қор ғолиясини сепаётгани ва осмон ғалвири ҳар тарафга қаратиб бало ёмғирини элаётганига қарамай шахсан ўзи отга миниб баронғор ғулини амирзода Мироншоҳга топширди ва Хуросон лашкарини мустаҳкамлади. Худойдод Ҳусайнийни Туркистон сардорлари билан биргаликда жавонғор қанбулига тайин қилди. Ику Темур, Умар Аббос ва бошқа уйуғлонлар туманларини қўшин маркази тўғрисига қўйди. Шабихун қилувчиларнинг илғор қисмлари зарбаси яқинлашиб, суворийларнинг ҳайқириқлари ноғоралар гумбурлашига қўшилиб осмон этагига бориб туташди. Паҳлавонларнинг таҳдиди фалакнинг айланувчи доирасини тўхтатди ва отларнинг кишнаши худди Исрофил карнай садоси каби ўликларни тирикларга аралаштириб қўйди. Қилич яшинлари ялтирай бошлаб, ўқлар дўли шиғаб ёға бошлади. Чиғатой довюраклари ўлимни писанд этмасдан ҳар қайси тарафгаки юзлансалар, ўша жойда тоғ бўлса ҳам қулаб тушарди. Саботсиз мозандаронликлар бу гирдобдан юзларини ўгириб, қайтиш жиловини буришди. Ҳайҳот қанча-қанча эгасиз отларнинг туёғи отсиз одамларнинг бошларини босиб турарди! Қиёмат куни мана шу кечанинг бир соатича бўлса ажаб эмас. Мозандароннинг аксар лашкарлари жарликлар, ботқоқликлар ва ўрмонзорларда ҳалок ва нобуд бўлишди.

Юз минглаб тиғлар дамидан минг ҳийла билан ўзини қутқариб қолган рамақижон амир Вали шундан сўнг Астрободга қочди ва шу заҳоти хотин ва фарзандларини ташқарига чиқазиб Чалов ва Рустамдор тарафга қараб йўлга тушди. Тонг пайтида саодат таёғи билан навбат ноғораси чалинди ва тонг муқаддимаси «кундузнинг пойқадамлари муборак» деди. Лашкар Астрободнинг атрофларини ҳалқа қилиб ўраб олди, Сайидлар, шайхлар, аслзодалар ва аҳоли биргаликда истиқболга чиқиб, тазарруъ юзини даргоҳ остонасига суртдилар. Султон Соҳибқирон уларнинг барчасининг кўнгилларини олди.

ТЎҚМОҚ ЛАШКАРИНИНГ ҚАМАРИДДИН ИҒВОСИ БИЛАН МОВАРОУННАҲРГА КЕЛГАНИ ВА ЎЗКАНД ВИЛОЯТИДА МЎҒУЛЛАР ҲАРАКАТИ ТУФАЙЛИ РЎЙ БЕРГАН ФИТНА ЗИКРИ

Қамариддин Мўғулистондан тамасини узгандан сўнг Тўхтамишга бориб қўшилди. Олдин зикр қилинганидек, Тўқмоқ лашкари Кура дарёси соҳилида музаффар лашкар томонидан мағлуб этилгач, Тўхтамиш бу шармандалик доғини ювиш учун Қамариддинни Оқхожа ўғлон билан биргаликда Туркистон йўлидан Мовароуннаҳрга юборди. Самарқанд лашкарлари билан Туркистон музофотларидан бўлган Тўйтепа ҳудудида турган Аббос, Сулаймоншоҳ ибн Довуд ва Баронхожа Кўкалтош амирзода Умаршайхга бориб қўшилишди ва Тўқмоқ лашкарини даф этиш учун отланишди. Жанговар сафларни тартибга келтиргандан сўнг, амирзода Умаршайх ўз одатига кўра Аббосни ғулга қўйди ва ўзи қоровул баҳодирлари билан муқаддимада туриб ғаним лашкарига ташланди. Бир-икки мартаба худди ғазабнок шер каби душманнинг чап ва ўнг қанотига ёриб кириб, уларни тўзғитиб ташлади. Аммо ғанимлар уни кичик бир гуруҳ билан ўраб олишди ва қуршов доираси ҳалқасини торайтиришди. Амирзода қайси тарафга юзланса, ўша ёқда душман ҳамласига шикаст етарди. Бир неча соат давом этган ушбу қирпичоқ олишув пайтида Самарқанд амирлари амирзода Умаршайх ва унинг атрофидагилар аҳволидан воқиф бўлмадилар. Амирларнинг ҳар бирининг хотирига минглаб росту ёлғон васваса йўл топиб, оқибатда иш чаппасига кетибди, деган хаёлда жиловни буриб, Самарқанд тарафга қараб йўлга тушдилар.

Амирзода Умаршайх юзга яқин отлиқ аскар билан ғанимнинг ўнг ва сўл тарафиға рустамона ҳамлалар қилиб, Исфандиёр ҳунарларини зоҳир этди. Амирлар қочиб кетишганидан хабардор бўлгач, у таажжубга тушди ва жиловни ўз ғули томонга бурди. Ўзканд лашкарини ҳам сафдан тополмади. Бу ҳаракатни ўз кўзи билан кўргач, амирзода ҳаддан ташқари изтиробга тушди ва ушбу жанггоҳда ҳалок бўлиб, бу беномусликни ўзи билан тупроққа олиб кетиш умидида, ўша кичик гуруҳ билан тағин бир-икки мартаба душман сафларига қаттиқ ҳужумлар қилди. Бу ҳамлалардан олдингидан ҳам кўра кўпроқ душман қирилди. Бир меҳрибон киши амирзоданинг сайъ-ҳаракати жиловини шафқат қўли билан ушлаб, жанггоҳдан ташқарига олиб чиқди. Амирзода Умаршайх шу даражада жангга иштиёқманд эдики, жанг майдонидан бир фарсах узоқлашгач, Самарқанд амирларига бу қабиҳ ҳаракатларига қарама-қарши ўлароқ, Самарқандни қатъий равишда ҳимоя этишлари ҳақида пайғом юбориб, ўзи катта лашкар билан уларга мададга етиб бориш учун Ўзканд томонга йўл олди. У келишидан илгари, жанггоҳдан қочиб ундан ажраган хос кишилардан бир гуруҳи ўзларининг эгри тасаввурлари ҳосиласи бўлган ёмон овозларни етказишди. Чунончи, амирзода Умаршайхнинг ҳарамлари шаҳарни ўз ҳолига ташлаб, тоққа йўл олишди. Шаҳар аҳолиси бир неча фирқага бўлиниб ғалаёнга келди. Амирзода Умаршайх етти отлиқ билан етиб келиб вилоят аҳолисига таскин берди ва бир қанча лашкар ҳозирлаб Самарқанд тарафга отланди.

---

1 манғлой — қўшиннинг илғор қисми.
2. ғул — қўшин маркази; асосий кучлар.
3. «юрт» сўзи муайян бир қабила ёки ҳарбий қисм эгаллаб турган жой маъносида ҳам ишлатилган.
4. жор — оммавий тарздаги буйруқ ёки хабар. Ҳозирги ўзбек тилидаги «жар солмоқ», «жарчи» сўзлари шундан келиб чиққан.
5. Чандовул — лашкарнинг орт қисми, арьергард.
6. «қамарға» сўзи уруш пайтида душман қисмларини, катта ов пайтида эса ёввойи ҳайвон тўдаларини ўровга олиш маъносидадир.
7. Гармсир — Қандаҳор вилоятига қарашли туман.
8. «жирга» сўзи бу ерда «қурилтой» маъносидадир.
9. баронғор — ўнг қанот, баронғор ғули — ўнг қаноатда жойлашган асосий кучлар.
10. жавонғор — сўл қанот.
11. қанбул — лашкарнинг ўнг ва сўл қанотлари чеккасидаги қўриқчи бўлинма.
12. Натанзий баъзи ўринларда Олтин Ўрда (Дашти Қипчоқ) лашкарини тўқмоқ лашкари деб атаган.
13. Қамариддин — Мўғулистон ҳукмдори. Амир Темур унга қарши узоқ ва оғир уруш қилишига тўғри келган.
14. Рустам ва Исфандиёр Фирдавсийнинг «Шоҳнома» достони қаҳрамонларидир.

МИЛЛИЙ БИЛИМ АСОСИ — БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ

Катта бўлиб «Алифбо»ни қўлингизга олганингизда, биринчи ҳарфларини қандай ўрганганингизни эслай оласизми? Ёки дабдурустдан хат-саводим чиққан, қўшиш-олишни ўзи яхши билардим, деб фахрланасизми? Тўғри, кичкинтойлар тиришқоқ, бирор янги нарсани ўрганишга чанқоқ бўлишади. Гоҳ ота-онаси, ака-укалари кўпинча танбеҳ берса-да, ўргатадиган опачасидан мамнун етти-олти ёшли жажжиларимиз мактаб остонасига қадам қўйишганда «Алифбо»дан анча бохабар бўлишади. Боғчага борган фарзандларимиз эса, ўзбек ҳарфларини бемалол билишади, арифметикадан бир мунча сабоқ олишган бўлишади.

Мен хизмат тақозоси билан 1968 йилда пойтахтнинг Эски жўва даҳасидаги 14-мактабда бўлиб, Оқилхон домланинг дарсларига кирганман. Домла — Оқилхон Шарофиддинов шунчалик берилиб сабоқ ўтганларидан жажжи қизалоқнинг бирдан уввос тортиб йиғлаб юборганида, домла ҳам кўзларига ёш олганлар... Танаффусда сўроққа тутдим.

— Билмадим, болам, мен ҳам ўшалардай, болажонман, ўшалардай ҳис қиламан ўзимни...

Бу сўзларда бир олам ҳикмат борлигини — бугун мактабларимизда бошланғич синфлар ўқитувчилари дарслари, уларнинг 9243 мактаб синфларида ўз соҳаларини устозларидай билишлари ва таълим беришларини ўйлайман.

Ваҳоланки, биринчи таълим — бошланғич таълим — «Алифбо», арифметика, табиат, она тили, иқтисод алифбоси, адолатнома, одобахлоқ асосларини ўрганиш, умуман ҳижжалашдан бошланғич (I—IV синфлар) билим асосларини эгаллаб, болакайларимизнинг ёшлари ҳам улғайиб, дадил тортиб ва мустақилликка эришадилар. 5-синфда кўплаб қўшимча фанлар, мушоҳадалар, фикрлар анчагина ўзига хос давом этади.

Бошланғич таълим — мамлакатимиз мактаблари пойдеворидир, яъни ўқувчиларга билим беришда, атоқли педагог Абдулла Авлоний қайд қилганларидек, алоҳида муҳим аҳамият касб этади. Ва халқимиз асрлар давомида унга жиддий эътибор билан қарайди.

Ҳозирги пайтда Республика Халқ таълими вазирлигида таълимга, айниқса бошланғич таълимга эътибор алоҳида.

Бошланғич таълимда алоҳида фидойилик, билимдонлик, ижодкорлик ва ташаббускорлик, муҳим истиқболни кўра билиш каби жиҳатларнинг уйғунлиги талаб қилинади. Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан халқ таълимига оид қабул қилинган меъёрий ҳужжатлар, Самарқанд, Қашқадарё ва Хоразм халқ депутатлари Кенгашлари сессиялари материаллари, хусусан халқ таълимига тегишли масалалар чуқур ўрганилиши ва келгуси вазифалар белгилаб олиниши лозим.

Бошланғич таълимнинг янги шаклларини дарс жараёнига олиб кириш, ўзига хос технология ва дидактик воситаларни қўллаш, педагогик диагностикани жорий этиш каби муаммоларига жиддий эътибор берилмоқда. Шу йил 9—12 апрел кунлари Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг беш йиллигига бағишлаб Бухоро шаҳрида ўтказилган педагогик ўқишларда, хусусан, халқ таълими вазири Ж. Ғ. Йўлдошев маърузаси ва «Маърифат» газетасининг 20 апрел сонида чоп этилган «Таълимда янгиланиш — давр талаби» мақоласида бошланғич таълим муаммолари алоҳида қайд этилди. Август кенгашларида мазкур педагогик ўқишлар материаллари кенг муҳокама қилиниши ва тегишли хулосалар чиқарилиши зарур.

Ўзбекистоннинг келажагини ҳозирги ёш авлод яратади. Бугунги иқтидорли ўқувчи — президент кўп бора такрор-такрор айтганидек, мамлакат тараққиётининг таянчидир. Ҳозирги кунда бошланғич таълимданоқ иқтидорли ёшларни танлаш, улардаги мавжуд салоҳият ва имкониятларни тарбиялаш ҳамда ривожлантириш соҳасида Халқ таълими вазирлигининг тегишли илмий-методик муассасалари катта ташкилотчилик ишларини амалга оширмоқдалар. Республика «Истеъдод» маркази фаолият кўрсатиб турибди. Иқтидорли болалар кўрик-танловларини, слётларни ташкил этиш анъанага айланган.

Истиқлол туфайли жамиятда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий ҳамда маънавий- маърифий ўзгаришлар бу борадаги ишларни янада жонлантиришни, фаолият кўламини кенгайтиришни тақозо этади.

Маълумки, шу ўқув йилидан бошлаб, янги ўзбек алифбосига ўтиш бошланғич таълимнинг биринчи синфида олиб борилади. Дарсларимиз лотин графикасига ўтказилиб, «Алифбо», математика, иқтисодий алифбо ва бошқалар ўқитилади. Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 19 мартдаги 204-қарори ва Халқ таълими вазирлигининг 16 апрелдаги буйруғига кўра шу йилдан янги ўзбек алифбосига ўтиш бошланиб, барча синфларимизда босқичма-босқич 2005-йилгача, яъни ўн йил мобайнида амалга оширилади.

Таълим рус, қозоқ, тожик, қирғиз, туркман, корейс, татар тилларида олиб бориладиган гуруҳлар (синф)да янги ўзбек алифбосини ўқитиш 1997/98 ўқув йилидан амалга оширилади.

Янги алифбони ўрганишга оид бир қатор дастур ва қўлланмалар нашрга тайёрланди, айримлари босмадан чиқарилди. Бинобарин, «Мактабгача ёшдаги болаларни саводга ўргатиш» дастури, «Топишмоқли алифбо», «Ўзбек тилининг асосий имло қоидалари», «Ўзбек тилининг имло луғати», «Янги алифбони ўрганамиз», «Расмли алифбо», «Янги алифбо ва имлони ўрганиш» дастури, «Ҳамроҳим» қўлланмалари шулар жумласидандир.

Республикамиздаги ижтимоий муносабатлар, иқтисодий сиёсатдаги ўзгаришлар иқтисодий тарбиянинг барчага баробар тааллуқли ва узлуксиз бўлишини тақозо этмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги иқтисодий ислоҳот, тадбиркорлик ва хорижий сармоялар бўйича Идоралараро Кенгашининг 1996 йил 16 мартдаги «Ўзбекистон республикаси иқтисодий таълими ташкил этишни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари тўғрисида»ги қарорини ижро этиш, узлуксиз таълимни ташкил қилиш мақсадида ХТВнинг 1996 йил 29 апрелдаги «Халқ таълими муассасаларида иқтисодий таълим-тарбияни такомиллаштириш тўғрисида»ги 92-рақамли буйруғи қабул қилинди.

Шу буйруққа биноан «Барча умумтаълим мактабларининг (қайси тилда ўқитилишидан қатъий назар I—XI синфлари учун 1995—1996 ўқув йили ва 2000 йилгача мўлжалланган таянч ўқув режаси»га ўзгартириш киритилиб, 1996—1997 ўқув йилидан бошлаб «Иқтисодий таълим асослари» фани киритилди.

Республика Таълим илмий-методика маркази томонидан мавжуд дастур ва методик қўлланмалар қайта ишланади, методик тавсиялар, намунавий машғулот, ўйин баённомалари, иқтисодий тушунчалар киритиш бўйича тавсия, дарс ишланмалари, «Иқтисодий таълим асослари»дан 34 соатга мўлжалланган дастур, дарслик, ўқув қўлланмалари, тавсиялар тайёрланади.

Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарорлари ва кўрсатмалари асосида ўзида миллий ғурур ва анъаналарни мужассам этган янги ўқув адабиётлари «авлоди»ни яратиш, уларни амалиётга тадбиқ қилиш ва шу асосда таълим мазмунини такомиллаштириш, миллий тикланиш тарбияси билан боғлиқ ўқув предметлари мазмунини тубдан янгилаш соҳасида РТИММда салмоқли иш олиб борилмоқда. Жумладан, 1996—1997 ўқув йили учун «Ўқитувчи» нашриёти орқали 71 номда кутубхона жамғармасига киритилган дарсликларни чоп этиш режалаштирилган.

«Ўзбекистон» нашриёти умумтаълим мактабларида Ватанимиз тарихи, маданиятини тарғиб қилиш мақсадида ўқиш рус, қозоқ, қирғиз, тожик, туркман тилларида олиб бориладиган мактабларимиз учун 40 номда дарсликларни чоп этишни режалаштирган. Ҳозирги пайтда мазкур ўқув адабиётлари нашр этилиб, савдо тармоқлари томонидан тасдиқланган тақсимот асосида вилоятларга етказилди. «Ўқитувчи» нашриёти эса 5 номда мазмуни тубдан янги ўқув дастурини чоп этди. Булар «Мусиқа», «Она тили», «Янги алифбо ва имлони ўрганиш» ва бошқалар.

Бизнинг Тошкент вилоят Миллий тикланиш партияси ташкилотимиз партиянинг пленумини муносиб кутиб олиш, айниқса, таълимнинг бошланғич бўғинини ривожлантиришга жиддий эътибор бермоқда. Кенгаш аъзоларининг 70 фоизи педагог-домлалар бўлиб, аксарияти бошланғич таълим билан бевосита боғлиқдирлар. Чунончи Кенгашимиз Раёсати аъзоси, Янгиобод шаҳридаги 7-мактаб ўқитувчиси Маҳбубахон Исҳоқова ва яна юзлаб ўқитувчилар бошланғич таълим асослари учун зарурий адабиётларни ўз мактабларига олиб келишди. Жумладан, Бўка тумани (Кенгаш раиси Э. Йўлдошев), Оҳангарон шаҳри (Кенгаш раиси Қ. Кенжаев), Ўрта Чирчиқ тумани (Кенгаш раиси Ф. Абдужабборов) каби партия ташкилотларимиз мактаб-маориф соҳасида ниҳоятда фаоллик билан иш олиб бормоқдалар.

Партиямиз пленумида мамлакатимиз ислоҳотларида муҳим ўрин тутган бошланғич таълим масаласи кўтарилмоқда. Бу хайрли ишда партиямиз ҳукумат режаларини юксак савияда амалга ошириш учун яқиндан ёрдам бериши шубҳасиз.

Каримжон НОРМАТОВ,
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент вилоят партия ташкилоти Кенгаши раисининг биринчи муовини

УСТА АБДУҒАФФОР ҲАҚҚУЛОВ

«Ўрта Осиё санъати қадимийлиги билан дунёга машҳурдир. Ўтмишда ота-боболаримиз қурган муҳташам бинолар ҳозирги кунгача мафтункор жилвасини йўқотмаган. Юксак дид билан ишланган безаклар бизни ҳозиргача ҳайратга солиб келмоқда. Ҳатто хорижий эллардан ташриф буюрган сайёҳлар ҳам диёримиздаги қадимий ёдгорликларнинг бадиий дид билан ишланган нақшу нигорларини кўриб лол қолмоқдалар. Эсдаликлар дафтарига илиқ сузларини ёзиб қолдирмоқдалар». Чунки «Қуёш нурида товланиб кўзни қамаштиргудек жилва бериб турган рангли кошинлар гўзаллик ва жозиба касб этади. Эшикларга ўйилган турли нақшлар, дарчалар тепасидаги ганч ёки мармардан ўйиб ишланган панжаралар, деворларнинг пастки қисмига ўрнатилган мармар тошларнинг ўймакор нақшлари ва кўкка бўй чўзган минораларнинг қомати, уларга мутаносиб ишланган хилма-хил гуллар бир вақтлар Шарқда маданият жуда юксак даражада бўлганлигидан далолат беради. Қўли гул усталар яратган санъат дурдоналари кишиларга эстетик завқ бағишлайди ҳамда уларни ахлоқий тарбиялашда муҳим восита ролини ўйнайди. Ёдгорликлардаги қуёш нурида товланаётган саркор кошинлар, нафис нақш-нигорлар беихтиёр кишиларни ўзига мафтун этади. Бу нақшу нигорлар бир неча асрлар муқаддам яратилган бўлса-да, ҳозиргача ўз нафосатини ва нафислигини йўқотган эмас».

Бу сатрлар машҳур уста Шамси Ғафуровнинг шогирди олтмиш олти ёшли ва умрининг қирқ олти йилини масжид ва мадрасаларни таъмирлашга бағишлаган камтар инсон Абдуғаффор Ҳаққуловнинг «Таъмир санъати» (Тошкент, «Меҳнат», 1991 йил) асарига тегишлидир. Қарийб 9 босма табоқдан иборат ушбу китобни варақлар экансиз, унинг муаллифини таъмирлаш ишининг қанчалик шаклланган устаси эканлигига тан бермай иложингиз қолмайди. Ў ганч ва ундан фойдаланиш технологиясининг физик, кимёвий ва бошқа хусусиятларини, кошинпазлик санъати ва тарихини, хом ашёларнинг тури, кошинларнинг сифати, лойиҳалаш ишлари, таъмир турлари ва сирлари, мамлакатимизда олиб борилаётган кўп қиррали таъмирлаш ишлари, бу ишдаги муаммолар, уларни бартараф этиш йўллари, обидаларни таъмирлашнинг яширин сир-асрорларини яхши билади. Яна бир мисол.

«Тарихий ёдгорликларни таъмирлаш» рисоласи (Тошкент, «Ўқитувчи», 1983 йил) ҳам А. Ҳаққулов қаламига мансубдир. Унда уста ва шогирд, шогирднинг бурчи, устахона жиҳозлари, ганч ҳикмати, таъмир турлари, ғишткорлик, равоқ боғлаш усуллари, линга тайёрлаш ва ўрнатиш, қўш равоқ, тўғри равоқ, пештоқ, гумбаз шаклини топиш, бағал усулидаги гумбазни боғлаш, безак таҳбин, кошин ишлари, дандона тайёрлаш, равоққа кошин ишлатиш, андазабуришни тайёрлаш ишлари, карниз ишлари ва ниҳоят узоқ йиллар давомида турли сабаблар билан емирилган кўҳна биноларга иккинчи ҳаёт бахш этишнинг йўл-йўриқлари, усуллари ҳақида фикр юритилади.

Ўз ҳунарига ҳавас қўйган А. Ҳаққулов ҳамиша изланишда. У ҳамон янгилик излаш, таъмирлашнинг ота-боболаримиздан қолган сиру-асрорларини қидириб уларни амалиётда қўллашни ёқтиради. Дастлаб у 1962 йилда Москва шаҳрига бориб таъмирлаш соҳасида тажриба ўрганиб қайтди ва кейинги ишларида таъмирлашда қўлланиладиган кошинлар ва бошқа материалларни илмий асосда йўлга қўйиш устида иш олиб борди. 1973 йилда А. Ҳаққулов республика ёдгорликларни муҳофаза қилиш жамиятининг президиуми аъзоси этиб сайланди. Шунда унинг олдида меъморчилик санъати мактабини очиш нияти пайдо бўлди. Бу мақсадни амалга ошириш мақсадида у собиқ совет даврида юқори идораларга таклифлар билан чиқди. Ниҳоят Ўзбекистон Республикасининг мустақилликка эришганлиги шарофати туфайли А. Ҳаққуловнинг орзиқиб кутган нияти амалга ошди. 1993 йилнинг 13 июл куни Самарқанд вилояти ҳокимининг «Самарқанд меъморчилик санъати мактабини очиш ҳақида»ги қарори чиқди. Унинг биринчи бандида «Самарқанд тумани Хўжа Аҳрор Вали қўрғонида жойлашган Нодир Девонбеги мадрасаси негизида Мирзо Улуғбек номидаги Самарқанд давлат меъморчилик-қурилиш олий билимгоҳи ҳомийлигида вилоят ҳокимиятининг халқ таълими бошқармаси тасарруфида машҳур уста Абдуғаффор Ҳаққулов меъморчилик санъати мактаби ташкил этилсин» деган сўзлар ёзилган. «Мен учун бу мактабни очилиши жуда қувонарли бўлди, — дейди А. Ҳаққулов. — Ҳозирча мактаб Нодир Девонбеги мадрасасининг бир хонасига жойлашганига қарамай ўқув дастури ишлаб чиқилди. Ўрта Осиёда ягона ҳисобланган бу илм даргоҳида кўп қиррали миллий меъморчилигимизнинг энг қадимий санъат намуналари, жумладан, лойиҳалаш, ғишткорлик, равоқ, гумбаз, пештоқ, миноралар тури, миллий ганч, ўймакорлик, наққошлик санъатлари, кошин ва кошин буриш, ҳаттотлик санъатининг яширин сиру асрорлари ёшларга ўргатилиб келинмоқда. Мактабнинг асосий мақсади ёшларга меъморчилик санъатини ўргатиш ва ҳозирги вақтда таъмирлашга муҳтож қадимий ёдгорликларни таъмирлаб уларга иккинчи ҳаёт бахш этишдир».

Шу кунларда А. Ҳаққулов раҳбарлик қилаётган меъморчилик санъати мактаби Самарқанд вилоятидаги энг йирик ёдгорликларни оталиққа олиб ишламоқда. Нодир Девонбеги мадрасаси, «Хўжа Абду Берун ёдгорлиги ва бошқа тарихий бинолар шулар жумласидандир. Уларда А. Ҳаққуловнинг Абдуқаҳҳор ва Абдураззоқ исмли фарзандлари ота изидан бориб иккита таъмирлаш бригадасини тузиб иш олиб бормоқдалар.

Мазкур мактаб истиқболини яхшилаш учун вилоят ҳокими мактаб учун янги бино қурилишига ер ажратди, маблағ белгилади.

Ҳозирги вақтда А. Ҳаққулов томонидан меъморчилик мактаби ва санъатининг дастури ишлаб чиқилди. Меъморчилик санъати мактабига ёши 25 дан ошмаган, танлов имтиҳонларидан ўтган йигитлар қабул қилинади. Ўқиш муддати 2 йил. Шу кунларда Самарқанд вилоятининг узоқ туманларидан, ҳатто Қорақалпоғистон Республикасидан 10 нафар ўқувчи меъморчилик санъатини ўрганмоқдалар.

А. Ҳаққулов шогирдлари ҳақида қайғуради. Уларнинг кўп бўлишини орзу қилади. «Агар устоз ўзидан кейин муносиб, истеъдодли, билимдон шогирд қолдирмаса, унинг ҳаёти, умри бекор ўтди дейишга тўлиқ ҳақлимиз. Чунки ўша уста қанчалик буюк бўлмасин, ўз ишини қанчалик севмасин, тарихда қанчалик чуқур из қолдирмасин, агар ўз билимини ишончли шогирдга қолдирмаса, келажакда унинг эзгу ишларини давом эттирувчи бўлмайди» — дейди у. Ҳа, худди шундай. Устанинг ишини давом эткарувчи шогирдлари бўлмаса унинг ҳунари ҳам касби ҳам кейинчалик йўқ бўлиб кетади. Ҳар бир устанинг жамият, халқ, ҳаёт олдидаги бурчи ва вазифаси ўз ҳунарини келажакда давом этиши учун фарзандларига — шогирдларига ўргатишдан иборатдир. Бу ҳаёт талаби.

Тошпўлат ТОШЛОНОВ,
профессор

Улуғбек АБДУВАҲОБ

Табассум

ҲИКОЯ

Йигит уйғонгач, кўзларини ҳам очмай ҳозиргина ғойиб бўлган тушини тасаввурида жонлантирмоқчи бўлди. Хотираси оппоқ қор уюмларига чулғониб, у кўзларини очди.... Ажабо! Ҳақиқатдан ҳам, қор ёғаяпти... лайлак қор! Худди тушидагидек... Сапчиб ўрнидан туриб, у пардани сурди ва ташқарига қаради: қор ҳаммаёқни қоплаб, тизза бўйи ястаниб ётарди.

Йигит елкасига тўнини ташлаб ҳовлига чиқди. Юзини эланиб ёғаётган қорга тутиб, завқланди. Бетартиб учаётган момиқ қорларни кузатаркан, ҳаёт ҳам, кўнглимизда кечаётган кечинмалар ҳам шунақа тўзиқ деган фикр хаёлидан ўтди. Лекин шу тартибсизликда яхлит бир мувозанатга, яъни юқоридан пастга томон ҳаракатга мойиллик бор эди...

Қор ёққанидан ёғар, ҳаво илиқ, табиат эса гўё ўз ҳуснига маҳлиё бўлиб, ўз боши узра оппоқ дур сочаётгандек эди. Йигит бирдан «Топдим!» деди хаёлида ва уйига қараб чопди. Хонасига кира солиб столнинг устида очиқ қолган дафтарга ёпишди. Бу унинг анчадан буён тугаллай олмаётган ҳикояси эди. Дафтарга у қуйидагиларни ёзди: «У ўлик ёнида ўтирарди. Йиғламасди. Ўлим кўзёшдан устун эди. Уни йиғи билан кўмиб бўлмасди. Ўлган киши навқирон ёшда бўлиб, йигит унинг ёнида ҳушсиз қотганди...»

«Йўқ, — деди йигит ўзича — ҳикоянинг бундай якунлаш ундан бутунлай воз кечиш билан баробар. Қаҳрамон табассум қилиши керак, қисматнинг найрангларига, дунёнинг сийқалигига жавобан болаларча беозор табассум қилиши ва шу лаҳзада жон таслим этиши лозим!» Шунга қарамай, йигит ҳар бир аср ўзи ички қонун-қоидаларига асосланган ҳолда тугалланади, уни хоҳлаганича ўзгартиришига ҳатто ёзувчи ҳам ҳақли эмас деб ўйларди. Эндигина сўнгги нуқтаси қўйилган ҳикояга бошқача якун ясаш, йигит назарида асарга нисбатан зўрлик эди. Аммо унинг кўнглида ҳануз ўша табассум — оламнинг жамики фалсафаларидан, қувончу-қайғуларидан юқори бўган жилмайишни тасвирлаш орзуси яшарди.

У ўрнидан туриб, яна дераза ёнига борди. Қор энди майдалаб ёғарди. Диққат билан тикиларкан, умуман қорни эмас, унинг ҳар бир учқунини кузатмоқчи бўлди у. Туриб-туриб кўнгли ғаш бўлаверди. Қишлоққа келганига эндигина уч кун бўлганига қарамай, шаҳарга қайтгиси келди ва хаёлга чўмди: «Бу ерда ҳамма мени танийди, синовчан қарайди. Худди мен қорни синчиклаб кузатганимдек, улар мени кузатадилар. Менинг эркин бўлишимга назарларида дахл қиладилар. Шаҳарда-чи, ҳамма ўзи билан банд. Муҳими, мени нигоҳлар таъқиб этмайди. Ўзимга ўз қалбимга истаганча қулоқ солишим мумкин. Йўқса туғилиб-ўсган юртимни қўйиб, дарёю тоғларсиз, қушлару боғларсиз жойларга кетармидим? Шошма, гап ватан ҳақидами? Нима ўзи ватан? Киндик қоним тўкилган жойми ёки умрим ўтаётган ерми ватан? Қариндош-уруғларми ёки таниш-билишларми? Ўтмишми, бугунми ёки келажак? Балки у менинг кучимдир, балки ожизлигим? Балки ватан атрофидадир, балки ўз ичимда, кўнглимда? Ахир умримнинг асосий қисмини кўнглим билан ёлғиз қолишга сарфламадимми? Фақат ўшанинг ҳузуридагина ларзага келмадимми? Ўзгалар тугул ҳатто ота-онаму, ака-укаларим, ёру дўстларим муносабатларида аҳён-аҳёнда сезилиб қоладиган бегоналикдан ёруғ олам кўзимга қоронғу бўлганда, кўнглим зиёсидан нажот топмадимми? Хўш, энди айт-чи, ватан мендами ёки мен унда? Ватан кунимиз ўтувчи майдон деб ким айтди ўзи? Ватан инсон яшовчи ва инсонда яшовчи илиқлик демоқчи бўлган менми?»

Йигит фикрлашдан чарчади. Номаълум хадафни ўрганиб-билиб келиш учун йўлга чиққан ва вақт, куч-қувват, озиқ-овқат, ниҳоят, топшириқ тугаб қолгани учун яна ўз қароргоҳига қайтган айғоқчидек, у ҳам тафаккурнинг сирли-сеҳрли оламидан ўзининг таниш кулбасига қайтди. Қайтибоқ соатига қаради: яна бир ярим соатдан сўнг шаҳарга автобус бўлади. «Демак кетаман!» — ўйлади у. Юксаклардан ёғиладиган қор учқунларини томоша қиларкан, йигит уларни қор эмас, балки бўлажак аллақандай воқеанинг сассиз-садосиз элчиларидек қабул қилди. Фақат негадир кўнглида севинч туймади. Айни чоғда у ҳикояси якунланмаганини эслади...

Оқшом чоғи у шаҳарда эди. Йўлдан ҳориб қайтганига қарамай, барвақт ётгиси келмай у ташқарига чиқди. Қор ҳамон ёғишдан тўхтамасди. Катта кўчада тинимсиз ўтиб турган машиналар шовқинидан қочиб йигит боғ томон юрди. Атрофидаги чироқлар ва қор жилвасидан кеча ойдин, ҳаво эса илиқ эди. Бора-бора йигитнинг тунд чеҳраси ёришди. Оппоқ қор гилами устидан ғарч-ғурч қадам ташлаб бораркан, унинг бутун чарчоғини оёқлари орқали момиқ қор сўриб олаётгандек эди. «Ахир тун, ахир қор... ахир боғ... ахир сокинлик... ахир ойдинлик... ахир ёлғизлик... ахир хаёл... ахир висол...» Йўқ, йўқ... унинг шоирона кайфиятга берилмаслиги мумкин эмасди. Олам чиндан-да гўзал, илиқ, эртаклардагидек сеҳрли эди... Йигит қорга тикиларкан, энди бутунлай ўзгача туйғулар оғушига чўмаётганини ҳис қилиб ажабланарди. Чунки эрталабки қор унга бошқача, автобусдаги қор бошқача таъсир қилган бўлса, эндигиси эса аввалгиларга бутунлай ўхшамасди. «Ажаб, — деди йигит, — бу тентак дунёнинг навбатдаги найрангими ёки менинг кайфиятим билан боғлиқ оддий ҳолатми? Қор-гўзаллик эрталабдан бери менда бир неча хил ҳолатни вужудга келтирди. Мен уларнинг қай бирига суянай, қай бирини ҳақиқий деб қабул этай? Назаримда, бунда қандайдир, ноаёнлик, билишга арзигулик сеҳр бор, сир бор...»

Йигит юзини осмонга тутганча айланар экан, фикрлари эланаётган қор янглиғ сочилди ва улар қаъридан олис қаҳқаҳа эшитилди. Йигит ҳушёр тортди ва борлиғини ўртаётган ниманидир туйди. Йигит илк бор ўз туйғу ва фикр-мулоҳазаларидан, шу пайтгача шаклланган дунёқарашлари устидан қаҳ-қаҳ отиб кулди. Дунё шу тобда унинг кўзига сўрилавериб ийиғи чиққан сийна янглиғ жирканч кўринди. У кўнглида оламни, бир зарб билан ёғаётган қорни тўзғитгандек тўзғитмоқ истагини туйди. «Одам ўзи қидираётган оламни топа оладиган кайфиятда яшагани маъқул», — деди у ўзига ўзи.

Тизза бўйи қор билан кўмилган йўлакдан ғарч-ғурч этиб боғга кираркан, йигитнинг юраги худди ўн олти яшар ғўр қизнинг дунёдан яшириб юрган оламига кираётгандек ҳапқирди... Дарахтлар қалин жойга борганда нафаси тиқилиб тўхтади, энгашиб қор олди, ғижимлаб-қотириб шохларга отди. Ойдинда парчаланиб сочилиб тушаётган қор учқунлари унинг завқини тоширди. Ўзини момиқдек ястаниб ётган қорга отди, думалади. Негадир болалиги хотирасида жонланди. Ағанашдан тўхтаб, қорда юзтубан ётганча ўликдек жимиб қолди. Гўё унинг бутун борлиғи шу ерда-бошидан нур ва қор тўкилиб турган боғ ичида эмас, балки болалиги яшаётган хотиротда нафас оларди. Ҳа, у ўзга бир оламда сузаётганди. Нур ва қор баравар чангиётган афсонавий боғ ва унинг соҳир чеҳраси йигитни шу дамда қучоқлаган олам сари бошлаб борган ажойиб туйнук сингари ортда қолиб кетганди.

У узоқ вақт ана шу алфозда ётди. Қорга чўлғанди. Бирдан боғнинг этагида аёл кишининг «Ёрдам беринглар!» - деган ноласи эшитилди. У дабдурустдан аҳволни тушунмади. Фақат фарёд такрорлангандан кейингина товуш келган томонга шошилди. Узоқдан қора шарпани илғади. Яқинлашиб, жирканч манзара устидан чиқди: эркак аёлни зўрлаётгандек эди. «Балки улар бир-бирига нотаниш эмасдир, — ўйлади йигит, — ахир вақт алламаҳал, бунақа пайтда катта боққа хотин кишининг ёлғиз келиши ақлга сиғмайди». Йигит бурилиб кетмоқчи бўлганди, аёлнинг қичқириғи уни яна тўхтатди. У бир сония иккиланиб турдида, сўнгра дадил бориб эркакнинг елкасидан олиб ўзига тортди. Нотаниш киши чўчиб кетиб талмовсираб қолди. Тирсаги айланиб йигитнинг юзига тегди. Йигитнинг росмана жаҳли чиқди ва тажовузчининг иккала қўлтиғи остидан олиб, даст кўтарди-да ён томонга улоқтирди. Нотаниш одам гандираклаб рўбарасидаги баҳайбат дарахтга боши билан урилди ва йиқилди. Йигит эса аёлга яқинлашиб, уни турғизмоқчи бўлиб энгашганди, аёлнинг қўрқувдан бир лаҳзада музлаган кўзларини кўриб даҳшатга тушди. Чунки аёлнинг кўз қорачиқларида талваса қилаётган(ҳузурли эҳтиросга қоришган) ваҳима аломати ҳаддан зиёд кучли эди.

Йигит бир лаҳза ўзини йўқотди, аммо хато қилганини тушунишга ҳоли етмади. Кураклари орасига келиб санчилган пичоқ бунга имкон ҳам бермади...

Дунё гўзал, қор ҳамон ёғар, ҳаво янада илиқ, киши руҳини аллаловчи эди. Йигит қорга чўкка тушган қўйи оламнинг мислсиз соҳир чеҳрасини ҳис қилди. У ҳеч қачон бунчалик ёрқин гўзалликни туймаганди. Кўзларини каттароқ очиб атрофга боқаркан, табиат гўзаллиги замирида жимирлаб яшаётган мусиқани илғади. У ўз ҳикоясини ана шу мусиқа билан бошлаши керак эди, аслида.

Жон ҳолатда қочиб кетаётган икки кишининг қораси унинг ёдига бўлиб ўтган воқеани солди. У кўнгли айниб, ўзидан жирканди. Хўрлиги келиб, ўксинди... бутун вужудини ёндираётган чидаб бўлмас оғриқ энди уни тинч қўядиганга ўхшамасди. Энди дунё ҳам гўзал эмасди. Хотира майдалашиб бораётган қор янглиғ эзилар, ҳаво эса совирди. Хиёл илгари уни ўзига жалб этган, соҳир кўриниши билан хаёлига ларза, вужудига титроқ, ҳаяжон солган боғ, қор, нур... энди гўё кўкрагидан итарарди. Пичоқ чуқур кирган жароҳатдан силқиётган қон оқиб тушгач, секин-аста совуб баданга ўзининг муздек ҳавосини ўтказарди...

Дунё ортиқ гўзал эмасди, йўқ-йўқ, дунё ўша-ўша... ноёб эди, лекин, унинг чиройи ажиб севгига хиёнат қилган қизнинг совуқ гўзаллиги янглиғ жирканч эди. Унинг барча нидолари, ақлни лол этгувчи манзаралари бояги маҳлуқнинг тагида ётиб «Ёрдам!» деб қичқирган, жазавага тушган фоҳишанинг илтижоси каби ёлғон эди...

Йигит яна болалигини хотирлади. У пайтларда дунёни ўйинлардан иборат деб биларди. Кучуги бўларди. Эрта-ю кеч чопқиллашиб ўйнаб юришарди. Кунлардан бир кун кучуги уни қаттиқ тишлаб олди. Ўшанда у оғриқдан эмас, оғриқни ўртоғига раво кўрган кучукдан, аламдан йиғлади, йиғлайвериб кўзлари шишган, овози бўғилиб қолганди. Шундан кейин ораларига қандайдир бегоналик суқилганди...

Йигит оғриқни унутмоқчи бўлиб бир зумгина атрофга назар ташлади. Дунё ҳануз гўзал эди, аммо буни фақат ақлигина тасдиқлар, юраги эса сукут сақларди. Бегоналик энди ўзи ва дунё оралиғида кўз илғамас чоғ сингари қорайиб турганини ҳис қилди. Бегоналик!..

Ниҳоят, йигит ўзининг беҳуда уринишларини бас қилди-да, бутун диққатини пичоққа — жисмидаги оғриққа қаратди . Азоб чидаб бўлмас даражада эди. Танасига чуқур ботиб турган тиғ унга нафақат оғриқ берар, балки тиш орасига кирган гўшт парчасидек ғашига ҳам тегаётганди. Йигит ўзидан ўзини бегоналаётган совуқ тиғни суғуриб ташлашга (тоқатсизлик билан) эҳтиёж сезди.

Унинг хаёли бўм-бўш эди. Юраги сирқирарди. Вужуди эгасиз қолган ҳовли янглиғ ҳувуллаб, уни файзли қилиб турган жиҳатлар ғойиб бўлаётганди.

Бу орада тун яримлаб тобора унинг нигоҳидан узоқлашиб борарди. Ҳушини йўқотаётиб, у ўзи томон келаётган одам қорасини илғади: « Ким экан? Балки ҳозирги маҳлуқдир, ўлдиммиқолдимми, хабар олмоқчи шекилли? Чалажонлигимни кўрса, нима қиларкан, ҳар ҳолда ўлдирса керак...

Эҳтимол бошқа бировдир? Менга кўзи тушса нима қиларкин? Ёрдам қўлини чўзармикин ёки қаланғи-қасанғи, маст-аласт деб ўтиб кетармикин? Касалхонага олиб борган тақдирда ҳам, менга ёрдам беришга улгуришармикан?..» Хаёлидан ана шундай ўйлар ўтаётган бир пайтда, охирги куч-қуввати уни тарк эта бошлади.

Яна олам ўз гўзаллигига қайтаётган, яна дарахтлар саждага бош қўйган инсон каби илоҳий хаёлга ғарқ бўлаётган, яна паға-паға ёғаётган лайлак қор боғ узра сочилаётган эса-да, унинг юраги узоқлашиб бораётган от туёқларининг хиёлгина қулоққа чалинаётган дупури янглиғ урар ва шу тарзда табиатнинг очилган бағрига — гўзалликка сингиб борарди. Олам эса юрагининг битаёзган қурбига қарамай, йигит лабларига чизган, чиза олган табассум атрофида гўё парвона эди...

С О Ғ И Н Ч

Нуриддин ШЎКУРОВНИ ЭСЛАБ

Ўлим барҳақ! Қора тупроққа
Қўмилмоқлик инсон қисмати.
Ёдлаб турса дўсту қардошлар,
Ёришади мозор зулмати.

Н. ШУКУРОВ

Баҳор қизғин паллага кирган: Кўклам қуёшидан ҳаммаёқ кўм-кўк либосга бурканган, гуллар атри оламни тутади. Мустақиллигимизнинг залворли қадамлари янгиликлар яратмоқда, ўзлигимизни танишимиз давом этаяпти. Эркин, тинч меҳнат ила олға кетаяпмиз.

Бироқ сўнгги пайтлар негадир кўнглим кўрсатадиган, сабру тоқат ва чидамга, ижодкорлигу бунёдкорликка чорлайдиган каттароқ, заруррок, долзарброқ муаммолар ечимини ахтаришга ундайдиган Устозни соғинади...

Ғафур Ғуломнинг «Кечқурун ош сузсак бир насиба кам, Кўмсайман бировни — аллакимимни» мисралари ўз-ўзидан хаёлимга қуйилиб келаркан, бадиий сўз санъатини теран ҳис этган олим, минглаб мисраларни, «Зайнаб ва Омон», «Руҳлар исёни» каби достонларни ёд олган эзгуликка интилган инсон, чуқур заковат эгаси — филология фанлари доктори, профессор Нуриддин Шукуровнинг (1930— 1994) соғинчи...

Бизлар учун яшаш, билим олиш, меҳнат фаолиятида намуна бўлган, ҳар учрашган, суҳбатлашганда ҳайратимизни Қўзғатадиган аллома меҳри...

Домла тирик бўлганларида бу йил (16 май) муборак 65 ёшга тўлардилар. Табриклагани борганимизда, «Э, олтмиш бешга кирибмизми?» дея жилмайиб хурсандчиликларини сиртга чиқармай, безатиқлик дастурхонга таклиф қилардилар. Шеър баҳси, илм баҳси, ҳаёт баҳси узоқ давом этарди... Минг афсус, бу орзуларимиз энди ушалмайди.

Лекин шукроналик шундаки, домла ўз асарлари билан адабиёт илмидан сабоқ беришда давом этаяпти. «Ўзбек адабиёти 40 йил ичида» (1957), «Ғафур Ғуломнинг лирик поэзиясидаги маҳорати» (1968), «Асрлар поэзиясида Самарқанд» (1969) «Услублар ва жанрлар» (1973), «Бу олам саҳнида» , «Ўзбек поэзиясида традитсион жанрлар» (1982), «Шоирнинг юлдузи» (1985), «Сўз сеҳри, шеър меҳри» (1992) сингари адабий-танқидий китоблари, «Адабиётшуносликка кириш» (1980) «Ўзбек адабиёти тарихи» (1990) дарслик қўлланмалари, юзлаб қизиқарли мақолалари ила тарихий-адабий, назарий муаммоларни чуқур ва асосли таҳлил ва тадқиқ қилиши билан - бадиий ижод қонуниятлари, адабиётнинг сеҳрли оламини англашимизга ёрдам бермоқда.

Шукроналик шундаки, домла мустақил республикамиз филология фанининг ривожи учун кўплаб олим ва олималар етиштирди. Бу устознинг илмий мураббийлик соҳасидаги тинимсиз меҳнатининг натижаси, фанни ташкил этишдаги жонбозлигининг, олимлик ҳимматининг яққол кўриниши эди. Республикамизда машҳур бўлган ижодкор ёшлар гуруҳи «Шалола»нинг асосчиси ҳам домла эди. Унинг ижодий яратувчилик қобилияти боис— бу гуруҳнинг ичидан ҳам кўплаб талантлар етишиб чиқдилар. Омон Матжонов, Асад Дилмуродлар, Хосият Бобомуродовалар, Карим Баҳрийлар шулар жумласидан... Бундай шогирдларнинг ҳаммасини номма-ном қайд қилишга имкон йўқ. Устоз ёшларни яратувчанлик руҳида тарбиялай билиш санъатини тўлиқ эгаллаган эди. Талантни ёшликдан авайлаб-асрашга, пишиқ-пухта иш қилиш, мустақил парвозларга отланишга ўргатарди. Истеъдодга фидокорлик билан хизмат этарди.

Устоз қандай вазифада ишламасин, Самарқанднинг шуҳратига шуҳрат қўшди, илмий-ижодий ва жамоат кучларини билимдонлик билан ўзи намуна кўрсатиб бирлаштирди. Ҳаёт зарурат қилиб кўндаланг қўядиган асосий муаммоларни ечишга сафарбар этди. У раҳнамо инсон эди.

Домла Р. Ҳамзатов, А. Баҳорий, М. Қаноат шеърларини ўзбек тилига таржима қилдилар. Ўзлари ҳам шеър ёзардилар. (Лекин кўпчиликдан шоирликларини яширар эдилар). Хушнуд тахаллуси билан кўплаб мухаммаслар, марсиялар, ғазаллар , рубоийлар, шеърлар ижод этганларки, улар доно соддалиги билан ўзига тортади.

Ассалом алайкум деб
Ўтиб кетди бир бола.
Халқ удумин, ўз тилагин
Этиб кетди ҳавола.

Сен бўлсанг на алик олдинг
На унга бир қарадинг,
На ёш дилда меҳр ва руҳ
Уйғотмоққа ярадинг.

Аксинча сен экиб кетдинг
Бепарволик, лоқайдлик.
Ёш болани йиқитгандек
Қилиб кетдинг номардлик.

Болаларга «салом» бер деб
Ўргатишса оналар.
Катталарга «алик» ол деб
Ўргатишсин донолар.

Ҳа, академик Восил Қобилов ёзганидек, «Сизга ўхшаш кишилар ўзи учун ҳеч нарса сўрамайдилар, ғоя учун курашда чекинмайдилар, баъзан мисолсиз қийинчиликларни бошдан кечирадилар, аммо букилмайдилар. Бундай кишилар жуда кўп ислосманд ва дўст орттирдилар, аммо душманлар ҳам оз бўлмайди ва улар баъзан устун келадилар: бу— ҳаёт диалектикаси».

Ана шундай яшаш ва яшаганда ҳам ёниб, тўлиб, яратиб яшаш, дўсту ихлосмандларни ҳаваслантириб, рақибларни ҳасадга тўлдириб яшаш, «беозор, бекин, беғараз, меҳр ёғдириб» (Шавкат Ҳасан) яшаш устознинг бизга насиб қилган ҳаётий сабоқларидир.

Домланинг хислатлари, хизматлари, сабоқларини ҳар ким ўзича кашф этаверади. Унинг ҳаммамизга етадиган, ҳаммамизга татийдиган катта мерос — инсонийлик, олимлик, шоирлик, арбоблик хазинаси бор. Агар уни бир маҳражга келтирсак, Самарқандда ўнта адабий танқидчи бўлса, шулар ичидаги энг иқтидорлиси, билимдони, севимлиси Нуриддин Шукуров эдилар. Шу сабаб, кўп устозлар қадрли, лекин у ҳаммадан қадрлироқ, қимматлироқ, заруррокдир. Доимо қалбимизнинг тўрида, халқимизнинг севимли фарзанди, фидойи ўғлони, ўзини юракларга сингдириб кетган инсон тириклардан тирикроқ Устоз сифатида яратишда давом этаверади.

Шоира Хосият Бобомуродова устозга бағишланган шеърида ёзганидек:

«Токи бу ҳаётда бир
нозик қалб бор,
Токи бу ҳаётда бир
сатр шеър бор,
Мангулик қўшиғин
айта-айтасиз,
Туғилаверасиз
қайта-қайта сиз».

Ҳотам УМУРОВ,
филология фанлари доктори, профессор

Мавзунинг давоми

Низо эмас, мурувват

«Миллий тикланиш» газетасининг шу йилги 17-сонида «Рост гаплар мавриди (Шароф Рашидов ва Абдулла Қаҳҳор)» деган Кибриё Қаҳҳорованинг суҳбати эълон қилинганидан сўнг, у кўпларнинг эътиборини ўзига тортди. Анча-мунча қарама-қарши фикрлар уйғотди. Бировлар яхши бўлибди, икки улкан ёзувчи ўртасига тушган раҳнани бу воқеани яхши билган, кўрган, ўзи гувоҳ бўлган киши — бу ўринда Кибриё Қаҳҳорова тузатиб ўз нуқтаи назарини билдириб кетиши керак эди, бу ҳам адабиёт тарихи учун бир гувоҳлик-да деса, бошқа баъзилар: «Ўтган муносабатларни бундай андавалашнинг нима ҳожати бор эди, нима бўлганлигини биз ҳам биламиз-ку», деб норози бўлишди.

Тўғри, суҳбатда икки алломанинг алоқалари ва муносабатларини бирмунча силлиқроқ қилиб кўрсатишга уриниш сезилиб туради. Лекин шунга қарамай суҳбатда айтилган сўзлар ва берилган талқин ҳақиқатга хилоф эмас.

Мен Шароф Рашидов билан, айниқса Абдулла Қаҳҳор билан жуда кўп марта мулоқотда бўлганман, уларнинг адабиёт, унинг намояндалари тўғрисидаги фикрларидан батафсил хабардорман.

Айниқса Абдулла Қаҳҳорнинг Ш. Рашидовга ва Шароф Рашидовнинг атоқли адибга берган баҳолари миямга қўрғошиндай қуйилиб қолган.

Дастлабки йилларда Шароф Рашидов билан Абдулла Қаҳҳорнинг алоқалари яхши бўлган, бир-бирларига ёрдам бериш, ижодий ниятларини рўёбга чиқаришга кўмаклашиш тарзида иш олиб борганлар. Ёш адибнинг биринчи катта бадиий асари «Ғолиблар» қиссасини таҳрир қилиб берган ҳам устоз адиб бўлади. Эндигина ўттиз ёшга борган ёш қаламкашни катта ижодий уюшмага — Ўзбекистон ёзувчиларига бош-қош бўлишига ҳисса қўшган ҳам Абдулла Қаҳҳордир.

Мен Абдулла Қаҳҳорнинг ажойиб суҳбатларидан баҳраманд бўлардим. У жуда талабчан одам эди. Барча норозиликлари шу талабчанлиги билан боғлиқ эди.

Шароф Рашидовнинг ишлари, олиб бораётган сиёсати, адабиётга раҳбарлиги хусусида сўзларди. Асаблари таранглашиб, жаҳли чиққан кезларини ҳам кўрганман. Унинг бундай кайфиятлари «Ён дафтар»ида ҳам ўз аксини топган экан. Беш жилдлик асарлари чиққанда ўқиб билдик.

Ҳаёт шуни кўрсатдики, Шароф Рашидов ўз даврининг энг яхши бошлиқларидан бири. У инсон ва шахс сифатида ўта камтар бўлган, ҳеч қачон раҳбар ёки адиб сифатида мақтанганини билмайман. Республикада юз берган жиддий нуқсонларнинг кўпи матбуотда, турли йиғинларда қаттиқ танқид қилинган.

Абдулла Қаҳҳор хонадонида ўтириб, ижодга шўнғиб кетарди. Шу сабабдан бўлса керак, адиб жуда ишонувчан бўлиб қолган эди.

Кунлардан бир кун Абдулла ака қалтираб-қақшаб партия Марказий қўмитасига келиб қолдилар (ўша вақтида аппаратда ишлардим). Мен ҳеч қачон адибни бундай асабийлашган ҳолда кўрмаган эдим. Очиғи, жуда ҳам қўрқиб кетдим. Миямга ҳар хил бўлмағур хаёллар келди. Абдулла аканикига ўхшаб ранг-рўйим оқариб кетди. У кишига ёки яқин одамларига бирор кўнгилсиз ҳодиса бўлишини асло истамасдим. Чунки адибимизга ҳурмат-меҳрим жуда юксак эди. Абдулла аканинг дардини эшитиб бироз тинчидим.

Абдулла ака кайфиятини баён қилиб берди: «Яшин менинг боғимни тортиб олмоқчи, у ерни ёзувчилар болалари учун боғча қилмоқчи, — деди у. — Мен боғсиз яшай олмайман, асарларимни ўша ерда ёзаман. Мени ижоддан маҳрум қилишмоқчи...»

Ҳа, бундай ҳаяжонга тушган инсонни тушуниш мумкин, лекин уни тинчитиш ҳам осон иш бўлмади. «Абдулла ака, Яшин ака ҳеч қачон бундай ишга қўл урмайди. Ҳеч қачон!» деб ишонтиргандай бўлдим. «Бу ҳақда сизга тилхат ҳам берай, мана сизга уй ва ишхонамнинг телефон рақамлари, хоҳлаган вақтда қўнғироқ қилинг, мен зудлик билан боғингизга етиб бораман», деб қўшиб қўйдим. Орадан кунлар ўтди. Лекин Абдулла Қаҳҳор индамайди. Бирор ҳафтадан кейин ўзим у кишига гап очдим, тинчлик экан.

Иккинчи ҳодиса Абдулла Қаҳҳорнинг 60 йиллик юбилейини ўтказиш билан боғлиқ. Адибимизнинг тўйига жуда катта тайёргарлик кўрилди. Бу ишларга Марказий қўмита бош-қош бўлди. Унинг қарорида Абдулла Қаҳҳорнинг кўпжилдлик асарларини Тошкентда ва Москвада чоп этиш, хизматларини юқори баҳолаб, унинг ижодини кенг тарғиб қилиш масалалари кўрсатилган эди. Ҳақиқатдан ҳам, Абдулла Қаҳҳор хизматларига яраша тақдирланди. Унга юксак унвон берилди, ҳукумат ордени билан мукофотланди. Алишер Навоий номидаги академик катта театрида тантанали юбилей кечаси ўтказилди. Лекин шу кечада икки адиб ўртасига совуқчилик тушди-қолди. Абдулла Қаҳҳорнинг ўша анжуманда айтган: «Мен партиянинг солдати эмас, онгли совет ёзувчисиман» деган сўзлари, ўша пайтда партия раҳбарлари билан очиқ баҳс, ўз нуқтаи назарини ихтилофли тарзда баён этиш, тўғрироғи, баёнот каби қабул қилинди. Ўртада совуқчилик анча вақтгача давом этди.

Шароф Рашидов адабиёт оламига кириб келиши биланоқ Абдулла Қаҳҳор ижодидан қойил қолганини, бадиий маҳоратига тан берганлигини қайта-қайта қайд қилган.

«Абдулла Қаҳҳорнинг жуда кўп ҳикоялари шу қадар усталик билан ёзилганки, улар киши қалбига поэзия оҳангларидек бўлиб киради», дейди бир мақоласида Ш. Рашидов. У Абдулла Қаҳҳорнинг кўп янги асарлари майдонга чиққанда, биринчилардан бўлиб қутларди. Ўзбекистоннинг ўша пайтдаги раҳбари Ёзувчилар уюшмасига бориб, санъаткорнинг бир асарини Давлат мукофотига тавсия этиб, унга ўзининг юксак муносабатини билдирганига нима дейсиз? Бу самимият, ўзаро ҳурмат-эътибор нишонаси эмасми? Ўшанда Ш. Рашидов Ветнамда Хо Ши Мин билан бўлган суҳбатини айтиб берди.

Ш. Рашидов ундан кимларнинг асарларини ўқигансиз, деб сўраганда, «Мен Полевойнинг ва А. Қаҳҳорнинг асарларини (гап «Чин инсон қиссаси» ва «Синчалак» устида кетаётир — Ҳ. А.) ўқидим...» — деган экан. Бу сўзлар, — деди Ш. Рашидов, — менда чексиз шодлик уйғотди... Демак, у бизнинг асарларимизни ўқиган, улар ажойиб маҳорат билан ёзилган...

А. Қаҳҳорнинг асари Ҳамза мукофотига тақдим этилди. Ўзбекистоннинг барча адабиётчилари, жумҳурият меҳнаткашлари А. Қаҳҳор асарларининг тили лўнда, ихчам, чиройли, лирик, самимий бўлганлиги учун севадилар... Мен кейинги асарини (гап «Ўтмишдан эртаклар» устида кетаётир — Ҳ. А.) ўқидим. Бу асар бутунлай бошқа жанрда ёзилган. Бу катта ёзувчимиз ижодида бир қадам олдинга кетишдир. Биз ҳаммамиз хурсанд бўлишимиз, фахрланишимиз керак... Қўйилган масалаларнинг жуда қийинлигига, улар ҳақида ўйлаш лозим бўлишига қарамасдан у фактлар билан уларни боғлай олган, жонли, жуда чиройли, жуда ишонарли асар бўлиб чиққан, жуда нафис повест яратган. Шу сабабдан ҳам биз ва ёшлар бу китобни муҳаббат билан ўқиймиз. Бу повестни чоп этишнинг барча чораларини зудлик билан кўришимиз керак. (Ўзбекистон Марказий Архиви, фонд 2356, опис 1, № 1018, «Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси президиумининг котибияти, протокол № 24, 25 декабр 1966 йил).

Шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, Шароф Рашидов даврида Абдулла Қаҳҳорнинг биронта пиесаси саҳна юзини кўрмай қолмаган ёки ёзган асарларининг биронтаси нашр этилмай қолиш ҳолларини учратмаганмиз. Шу даврда у атоқли адиблар ичида энг кўп тарғиб қилиниб, унинг тўғрисида қатор монографиялар, танқидий очерклар ва юзлаб мақолалар эълон қилинган. Булар ҳаммаси ўша вақтдаги мурувват ва ғамхўрликдан нишонадир.

Тўғри, Шароф Рашидов улуғ адибнинг ижодини танқид қилган вақтлари ҳам бўлган. У Иззат Султон билан ҳамкорликда ёзган мақоласида «Қўшчинор» романига жиддий талаблар қўйган эди. Гарчи танқиднинг руҳи кескин ва ўша давр мафкураси нуқтаи назаридан бўлса-да, муаллифнинг ўзи ҳам танқиднинг ҳаққонийлигини эътироф этган. «Қўшчинор»нинг биринчи қисмини чиқариш мен томондан хато бўлган, деб ёзувчилар уюшмасининг раҳбариятига хат ёзган эди. У романни шундан сўнг қайтадан ишлаб чиқишга ваъда ҳам берган.

Абдулла Қаҳҳор ҳам раҳбарга интилар, ўз асарлари ҳақида унинг фикрларини билишни истарди. Унинг фикри билан ҳисоблашарди.

Шароф Рашидов А. Қаҳҳорнинг «Сўнгги нусхалар»ини ўқиб театрда қўйилишига розилик берганлигининг гувоҳи бўлганман. Тўғри, кейинчалик спектакл тор доирада Марказий қўмитанинг мафкура бўйича котиби хонасида муҳокама қилиниб, унга салбий баҳо беришга уринилди, лекин бунга йўл қўйилмади.

Маълумки, низоларнинг, келишмовчиликнинг ҳаммасига чек қўйиб, икки атоқли санъаткор дўстона, аҳиллик билан яшаши мумкин эди. Лекин ўша даврнинг ғоят мураккаб сиёсий, мафкуравий шароитида ўртада кутилмаган ихтилофлар ҳам чиқиб турди. Биз эндиликда бу ихтилофларни у ёки бу жиҳатдан бўрттирмай, даврнинг умумий шароити ва мазмунига кўра баҳолай олишимиз лозим. Зотан, икки улкан шахс ўртасидаги дўстлик ҳам қандай бўлгани, қандай ёрқин самаралар бергани юқорида бирмунча кўрдик. Яхшиларни яхши сўз билан ёд этайлик.

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г —0342.
5877 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Бахтиёр АҲМЕДОВ
1 2 3 4 5 6